

Valahol Oroszországban

– Az elmúlt héten harminc nevet olvastunk föl a Vasárnapi Újságban. Huszonhárom olyan második világháborús katonanevet, honfitársunk nevét, akinek sírját azonosították a krasznagorszki temetőben, Moszkva mellett, és nyolc olyat, akinek a nevét tudják már, de hogy hol van a sírja a temetőn belül, azt nem. Kulcsár Endréné hallgatta a műsorunkat.

– Borzasztó nagy öröm volt a számomra, hogy ötven év után a Kossuth rádióban meghallom édesapám nevét az adataival. És egyáltalán megtudom, hogy valahol Oroszországban van eltemetve.

– Elhangzott tehát, hogy Pintér Péter honvéd, 1908., apja neve: Antal.

– Minden egyezett. Azt hittem, hogy ez csak egy csodálatos álom, hogy nem is igaz, csak álmódtam.

– Milyen borzasztó, hogy a halálhír véglegesítésére ön azt mondja, hogy olyan, mint egy csodálatos álom.

– Ötvenhárom éves vagyok, és pont az ötvenharmadik születésnapomra kaptam ezt a hírt.

– Mit kell tudni az édesapjáról?

– Harminckét éves volt, amikor meghalt. Későn nősült, egy szem gyereke voltam. Féléves voltam a halálakor. Nem ismertem őt. Asztalos szakmája volt, de egy csodálatosan intelligens, nagyon művelt ember volt, több nyelvet beszélt. Német ajkú faluban éltünk, Mágocson, Baranya megyében. Nagy köztisztelőben álló ember volt.

– Végül aztán, a második világháborúban, német egyenruhába bújtatták.

– Pécsre hívták SAS-behívóval, amit sosem értett, hiszen kitöltötte a katonaidejét, és mégis rendkívül gyorsan behívták. Német katonaként került ki a frontra és Moszkva alatt német katonaként is halt meg. Erre voltak utalások, mert holtta nyilvánítása alkalmával két magyar katona elmondta, hogy édesapám fagyhalálban halt meg, és tulajdonképpen puskatussal ütötték agyon. Nem kapott még golyó általi halált sem, hogy tovább ne szenvedjen. Csak helyszíneként Krasznajarszkot mondták, és ezért sosem értettük, hogy az egyik szemtanú azt mondta, Moszkva, a másik meg azt, hogy Krasznajarszk. A kettő között örült nagy különbség van, már a távolság szempontjából. Most már azonban tudom, hogy pontosan Moszkva mellett van, a krasznagorszki temetőben.

– Kaptak hírt életében édesapjától?

– Írt levelet a frontról, részletesen, édesanyámnak, de miután német katona volt, édesanyám nem merte ezeket a lapokat megtartani. Egyrészt még egyszer férjhez ment, másrészt az én továbbtanulásomat is zavarta volna. Nem volt ugye ildomos az elmúlt ötven évben német katona lányának lenni.

– Mindent elégettek?

– Semmi nincsen meg. Nem tudom bizonyítani, még egy tábori postával sem.

– Mit mondott édesanyja, ezekben a levelekben mi állt?

– Mindig nagyon vágyódtott utánunk. Hiszen anyukám huszonkét éves volt, és nagyon nagy szerelmi házasság volt. Így elszakítani két év után valakit! Édesanyám talán azért is égette el ezeket a leveleket, mert a szomszédunk volt Veres Péter bácsi, az író, aki korábban honvédelmi miniszter volt, és nagyon jóban voltunk. Amikor anyám Péter bácsinak felfedte, hogy édesapám német katona volt, ő azt mondta: „Szomszéd asszony! Tegye csak el azokat a leveleket, vagy égesse el, de meg fogja látni, lesz még a történelemnek olyan kereké, ahol minden igazságot fog kapni.”

– Az elmúlt héten felsorolt, a krasznagorszki temetőben nyugvó magyar hadifoglyok névsorát Erdős László ezredes hozta Magyarországra.

– Nagy történelmi adósságot törlesztünk most, amikor a második világháborúban hősi halált halt és kényszermunkára elhurcolt, vagy internált magyarok sírjait és temetőit kutatjuk fel azokban az országokban, ahol a magyar katonák hadifogoly-táborai is megtalálhatók voltak.

– Ez a krasznagorszki tábor milyen rendeltetésű volt?

– Ez a volt Szovjetunió hadifogoly-táborai közül kiválasztott, különleges tábor volt, ahol elsősorban a prominens személyeket tartották fogva. A tábornoki kar tagjait, vezető beosztású politikusokat, nemcsak Magyarországról, hanem más országokból elhurcolt hadifoglyokat, vagy hadifogságba esett magas rangú katonákat.

– Viszont sok-sok honvéd volt, sok-sok őrvezető, tehát alacsony rendfokozatú.

– Maga a tábor annak idején, mint átnevelő tábor jött létre, a Szovjetunióban kiépített antifasiszta táborok rendszerében. Átnevelő céllal kívánták odavinni azokat, akikkel később valamilyen terveik voltak.

– Önkéntes jelentkezés vagy kényszer alapján?

– Nem, nem volt önkéntes, kényszer jellegű volt. De természetesen vittek oda olyan foglyokat is, akikkel az volt a tervük, hogy ne térjenek haza a szülőföldre. Az ide eltemetettek a hadifogoly-tábor kórházában haltak meg, különböző betegségekben. Nagyon érdekes például, Dezső László hamvait, amikor hazahoztuk, az előzetes kutatásban a Magyar Köztársaság

moszkvai nagykövetsége vett részt, és a halál okának megállapításaként szívelégtelenség és keringési betegség, valamint veseműködés leállítását rögzítették. Holott, előtte két héttel, Dezső tábornok írt haza egy levelet, hogy egészséges és nemsokára hazatér.

– Sikerült megállapítani végül a halál igazi okát itthon?

– Nem sikerült, de több érv szól amellelt, hogy nem természetes halállal halt meg.

– Hallgatóink közül többen kérdezik, hogy ha a felolvasások során rábukkannak hozzátartozójuk nevére, mint ahogy adásunk után két hallgatónk megtalálta hozzátartozóját, mit kell tenniük? Kérdezik, hogy hazahozhatják-e a hozzátartozót? Kinek a költségén történik ez? Hová kell fordulni?

– A Magyar Köztársaság és az Orosz Föderáció kormánya között 1995. március 6-án aláírt hadisírok gondozásáról szóló egyezmény kimondja, hogy a két ország között létrejött megállapodás következtében egy kormányközi vegyes bizottságot kell létrehozni az egyezményben foglalt feladatok végrehajtására és annak felügyeletére. Ezen kívül a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériumának Honvéd Hagyományörző Irodája, amelynek a vezetője vagyok, kapta azt a feladatot, hogy a kormányegyezmények aláírásra történő előkészítést, és a végrehajtással kapcsolatos teendőket végezze el. Így hozzánk kell eljuttatni a hozzátartozók leveleit. Mi fogjuk aztán segíteni a hazahozatalt.

– Segítik, vagy anyagilag is hozzájárulnak?

– Segítjük. Az egyéni hazahozatal költségeit a családnak kell vállalni.

– És hogyha valaki azt gondolná, hogy ott, abban a temetőben, ahol a hozzátartozója nyugszik, síremléket állít, megetheti-e?

– Természetesen. Szeretnék azért mindenkit megnyugtani, hogy 1994. április 25-én parafáltuk az egyezményt. Az Orosz Föderáció kormánya hozzájárult ahhoz, hogy 1994. június 3-án a krasznagorszki temetőben felállítsuk az első magyar hősi magyar emlékművet az elesett és elhurcolt magyarok emlékére. Tőlem is biztos hallotta, hogy hősi halottaknak nevezem az elesett katonákat. Minden civilizált ország törvényei szerint a harcban, harci cselekményekben elesett katona hősi halott, s a magyar közvélemény és a magyar emberek is úgy kaptak értesítést a második világháború alatt, hogy az ön fia, férje, testvére hősi halált halt. Nincs jogunk holtukban megvonni ezt a tisztességet az emberektől.

(Vasárnapi Újság, 1995. május 21.)

Kárpátaljai rekviem

– Idézek Balogh Irénnek, a kárpátaljai Beregi Hírlap munkatársának január 14-én írott leveléből: – Tisztelt Szerkesztőség! Az Önök egyik műsorában – nem emlékszem mikor, de lehet, hogy egy-két éve is már – hallottam egy visszaemlékezést egy lágeri megjárta férfitől vagy nőtől, aki említette, hogy az életét egy kárpátaljai Böske nevű fiatal lánynak köszönheti, aki szanitárkaként sok más magyar katonatisztet is megmentett a haláltól. Felfigyeltem erre – kárpátaljai lévén –, s a napokban a sors elihém hozta ezt az asszonyt. Egy levél legépelésére kért meg a kárpótlása ügyében, s nekem beugrott – a kálváriáját megismerve – a Magyar Rádióknak ez az adása.

A levelet nem a posta hozta hozzánk, hanem maga a viski születésű Mandrik Erzsébet. A történet – hogy is mondjam? – főhőse, szenvedője.

Szörnyűséges tragédia történt 1946. február 6-án Kárpátalján, egy kis faluban, Visken, Mandrik József házában. Őn a lánya, és ön volt a szenvedő alany is.

– Hallgassanak meg engem. Nagyon megszenvedtem, ártatlanul. 46-ban, február 6-án, az apám bement a központba, hogy vesz cukrot, mert akkor nem lehetett kapni. Az öcsémnek azt mondta, hogy tegyünk zsírt a fazékba, ő meg cserél cukrot az oroszoktól. Erre jön visszafelé egy tiszttel. Ittak, iszogatták este, akkor apukám kiment a lakásból, én meg bent maradtam a tiszttel. Az öcsém kint etette a jószágot. Apám arra jön befelé, hogy a tiszt engem már letiport és rajtam volt.

– Megerőszakolta?

– Meg.

– Tizennégy éves volt akkor...

– De én nem mondtam el soha, mert szégyelltem. A család ezt tudta, mindenki tudta, de nem mondtuk meg, soha senkinek. És csak vártuk a végzetünket, mert amikor ez már megtörtént, apám kijött a szobából, véres volt a keze, és kérdezte: Kislányom, nem vagy beteg? Én megnyugtattam, nem vagyok. – Na, ő már téged többet nem fog bántani. Mondom: Mi történt, édesapám? – Mi történt? Ő bántott tégedet, na én is adtam neki. Amikor bementünk a lakásba, gondoltam, hogy a kapitány alszik, mert benézünk, és az ágyon feküdt. Vérben persze. Ez volt február 6-án. 7-én kereszték a kapitányt mindenféle.

– Édesapja megölte ezt a kapitányt?

– Igen.

– Mi történt az édesapjával miután az indulat gyilkossá tette őt?

– Már látom, hajnalodott, tessék felkelni, mondom az édesapámnak. Itt van ez a nagy ember, mi lesz velünk? Ha rájönnek, minket kivégeznek. – Jaj mit tettem gyermekeim? Mit tettem? Hova tegyem, drága gyermekeim? Mit tegyek evvel a gazemberrel? – Így mondja az én apám. – Tegye, ahová akarja, nem tudjuk. Temessük el. – Te buta gyerek! Hát hova lehet ezt eltemetni? Azt mondja az öcsémnek: Fiam, fogd be a lovakat a szánba és kiveszem a Tiszára. Elhajtottak a Tiszához, hajnalban. Jönnek visszafele, hallo, hogy a szerszámot hozza az öcsém, az új szerszámokat behozta a spejzba. Kinyitom az ajtót, és kérdezem, hol van az édesapám? Azt mondta, ő már elköszönt, és azt mondta, vigyázzunk magunkra. Többet nem mondott semmit.

– *Megszökött az édesapja, hogy megmeneküljön?*

– Így történt. Mondta az öcsém neki: Miért tetszik elmenni, tessék bejönni, elköszönni. – Legyetek nyugodtak – válaszolta, legalábbis így mesélte az öcsém –, ne menjetek sehova, ezek nem lesznek itt sokáig, akkor majd visszatérek.

– *Ott maradt a két gyerek apa nélkül, ott maradtak egymagukban?*

– És a félelemben – azt nem kívánom senkinek sem. Még a mai napig is rettegésben vagyok. Amikor bejött az öcsém, én kimentem az udvarra, a kisajtónál még égett a cigaretta, látszott, hogy akkor dobhatta el az apám. Kiléptem az utcára és utána akartam kiáltani, de valami visszatartott, hogy ne kiáltsak. Mert akkor többen fogják hallani, hogy az én apám mit tett. Hetedikén mindenféle keresték a tisztet, nálunk, szénakazlakban, padlásokon, pincékben, ólakban, minden utcában. Egy hadseregnyi katona, és hangoztatták, hogy tizedelni fogják a falut, ha nem találják meg. Akkor arra gondoltam, apám már jó messze elszökött, ha jönnek, én megmondom az igazat.

– *És megmondta?*

– Hogy ne tizedeljék a falut. Az apám bűnéért inkább én megszenvedek. 7-én este egyszer csak jönnek a katonák, nem kellett nekem mondani semmit, mert már ők keresték az apámat. Bennünket ráncigáltak, lökdöstek, döfködtek hozzánk a puskatust. Betuszkolnak minket a lakásba, lefektetnek az ágyra, és ők meg leültek az asztalhoz, mind a két oldalon géppisztoly. Gondolták, az én apám hazajön. Nem volt ott alvás, nem ettünk hatodikán, nem ettünk hetedikén, nem ettünk nyolcadikára virradóra. Egyéb-ként ez az én születésnapom. Ott ült a két katona, várták az apukámat, hogy biztos hazajön, de ő nem jött. Csak elszenderedtünk hajnalra. És egyszer csak lökdös a katona a géppisztollyal, hogy keljünk fel. Davaj, davaj, davaj, mondja. De még akkor azt sem tudtuk, mi az, hogy davaj. De inte-

get, hogy hamar öltözzünk felfele. Na, felöltöztünk, csak úgy gyerekésszel. Tél volt, rendesen fel sem öltöztünk, éhen meg szomjan kísérték a géppisztolyt ránk tartva a katonasághoz, ahol a határőröknek volt az irodája. Betuszkoltak bennünket a pincébe, a patkányok visítottak, futkostak. Ott ültünk estig. Estére az öcsémet felhívták. A kis buta – tizenhárom éves volt –, meg azt mondta, hogy apámnak volt pisztolya. Evvel aztán a katonák visszamentek a lakásunkra az öcsémmel...

– *...keresni a fegyvert...*

– Igen. Az öcsém azt is elmondta még, hol van az ékszerünk, melyik dobozban. Gyerekésszel volt. A pisztoly nem volt meg, apám elvitte magával, az ékszert azonban az öcsém szeme előtt vitték el a dobozból. Az elébb még valamit elfelejtettem. Amikor bekísérték az irodába bennünket, engem kivettek kihallgatásra: Na mi történt nálatok? Mondom: Igen. Az én apám megölte a tisztet. Ne bántsák a falut, ne tizedeljék. Az apám helyett én megyek szenvedni. – Hú, azt mondja az egyik, milyen betyáros vagyok. Mondom: Nem vagyok betyáros, de a nép ne szenvedjen az apám bűnéért. Ennyit mondtam. Akkor feltuszkáltak minket az autóra. Este volt már, nyitott kocsin vittek Husztra, ez huszonkét kilométerre van Visktól. Nagyon fáztunk. Megérkeztünk ott is a határőrséghez, egy üres lakásba. Mint egy pince olyan volt, úgy kellett lemenni. Az ablak be volt szegezve, hogy ne lássunk ki. Na, bementünk, nagyon hideg volt ott is, világ nem volt, csak sötétség.

– *Végül a hadbírótság öt évre ítélte...*

– Ez nem minden. Négy hónapot még ültünk a sötétben. Néha kihoztak minket. Enni nem adtak, avval kínoztak. Nem ütöttek, azt nem mondhatnám, csak éhezettünk. Az ötödik nap adtak egy kis lötyöt, amit a katonák meghagytak, valami olyat, ami már tényleg ehetetlen volt. Egyszer egyszer, amikor kimentünk a levegőre, a szemétdombon felszedtük, amit kidobáltak a katonák a konyháról, egy kis krumplit meg valami mást, hogy egy kis nedvet szedjünk a szánkba. De még ezt sem volt szabad, futtunkban csináltuk, hogy meg ne lássanak bennünket. A tetű evett. Mint a ruhesek, olyanok voltunk. Öt év szigorítottat adtak, öt év enyhébbet és életfogytiglan Szibéria. Szibériában – később – avval kedveztek nekem, hogy nem tettek szigorítottba eleinte, mert megszületett a gyermekeim.

– *Nem attól a viski tisztől, hanem 1948-ban attól a lengyel orvostól, aki mellett segédkezett a lágerben.*

– Igen. Mint szanitárka dolgoztam ott, és azt mondtam neki, hogyha annyira tetszek neki, mint magyar nő, akkor tegye be a magyarokat a kór-

házba, hogy mentjük meg a népet. Mert nagyon sokan meghaltak. Volt olyan nap, hogy nyolc-tíz halott is volt. Nem győzték temetni.

– *Azután ezt a megszületett kisgyereket elvették magától.*

– Két évig magamnál tartottam, de hastífuszba estem. Betettek a kórházba, és mikor kiengedtek két hónap valamennyi nap múltán, akkorra a fiamat elvitték. Nemcsak az enyémet, a többi anyáét is.

– *A Vöröskereszt segítségével találta meg.*

– Igen. Moszkván keresztül.

– *Mikor szabadult?*

– Ötvenhat november huszonhatodikán jöttem haza Szibériából.

– *Tíz év múltán.*

– Tíz év és tíz hónap telt el.

– *És '56 óta egész mostanáig hogy élt?*

– Gyengén. Nyugdíjat kapok, 1400 kupont.

– *Az mire elég?*

– Két kiló húsrá, semmi egyébbre.

– *Milyen volt ez az élet, így visszagondolva?*

– Tragédia. Nem volt egy boldog napom sem.

(Vasárnapi Újság, 1994. február 6.)

Hazahozta őket a Jóisten

– *Félévszázados évfordulója lesz idén tavasszal a nagy világgégés befejezésének, a második világháborúnak. Magyarország embervesztése több száz ezres nagyságrendű. Ebben szerepe volt a bosszúnak, a kollektív felelősségrevonás elvének is. Molotov 1943. júliusában – többek között – ezt írja a moszkvai brit nagykövetnek: „A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Németországnak Magyarország nyújtott, a felelősséget nem csupán a magyar kormánynak, hanem kisebb-nagyobb mértékben a magyar népek is el kell viselnie.” Néhány hónappal később Molotov Benesnek már csak ennyit mondott: „A magyarokat meg kell büntetni.” Ezzel a szellemmel lehetne magyarázni azt az abszurd ténytet, hogy sokszor korra és nemre való tekintet nélkül fogtak el mindenkit, aki az útjukba esett. Teroszerűen gyűjtötték be az ország területén a német nevűeket és a német nemzetiségűeket is. Az elhurcolt magyarországi németek száma meghaladja a negyvennégyezer főt. Zebegény festői kis település a Dunakanyarban, a folyó bal partján. 1945. január 4-e, a település lakói számára, a borzalom éjszakája.*

Komorán és kegyetlenül kopogtak a szavak a zebegényi katolikus templomban: élt negyvenkét évet, élt huszonhat évet, élt harminc évet – hallottam a felsorolást. Krepsz Ferenc, Zebegény polgármestere. Hány embert vittek el innen?

– *Összesen százötvenegyet. Ma harminchatan élnek közülük. A hazatértekből többen betegségeket szedtek össze a borzalmas körülmények között, van, aki ma is cipeli ezeknek az utóhatásait, kín-keservesen, betegségekkel együtt él. És sokan voltak, akik hazatértek ugyan, de azóta már meghaltak.*

– *1945. január 4-e a borzalom estéje volt.*

– *Én akkor öt éves voltam, emlékszem, amikor a bunkerből már ki lehetett jönni, a szülők suttogtak és beszéltek, hogy kiket vittek el.*

– *Akiket innen elhurcoltak, a magyarországi svábsághoz tartoztak.*

– *Igen, ahogy elmesélték nekünk a hazatértek, volt aki teljesen naiv módon, amikor megkérdezték a szülők neveit, véletlenül pont annak a szülőnek a nevét mondta, akinek sváb neve volt. Hogyha véletlenszerűen a másik szülő nevét említette volna meg, akkor lehet, hogy nem jutott volna erre a sorsra.*

– *Erre kevés remény volt – úgy érzem –, mert akinek egyszer mennie kellett, az nem nagyon menekülhetett.*

– *Sajnos, ez így van. Borzalmas érzés lehetett, amikor kidobolták, kihirdették a faluban, akkor, amikor egy háború vége felé járt a lakosság, óriási*

megpróbáltatások után, és akkor egy ilyen hirdetmény kerül kihirdetésre. Nagyon megrázkódtatta a falut.

– *Következzék hát a hirdetmény szövege: "Német származású, munkaképes személyek mozgósítása újjáépítési munkákra a hátszázgi frontterületeken. Az 1944. december 22-i 0060. számú frontparancs végrehajtásaként elrendelem minden munkaképes, német származású személy mozgósítását az újjáépítés megszervezésére és elővégzésére a hátszázgi területeken. Minden munkaképes német származású férfi, tizenhétől negyvenöt éves korig, nők tizennyolctól harminc évesig. A gyülekezés helye: Zebegény, Napraforgó ház. Minden mozgósított jelenjen meg 1945. január 5-én, délután három órakor a gyülekezőhelyen. Hozzanak magukkal meleg ruhát, fejenként két pár használható lábbelit, három garnitúra fehérneműt, ágyneműt, evőeszközt és tizenöt napi ételmet, összességében fejenként kétszáz kilogramm súlyig. A helyi hatóságnak biztosítania kell, hogy a parancsnak minden mozgósított száz százalékgig eleget tegyen, és pontosan megjelenjen a gyülekezés helyén. Mindenkit, aki megpróbál a mozgósítás alól kibújni, a katonai törvényszék előtt vonjuk felelősségre. Azt is, aki ebben segít, valamint a szökevény családja ellen is megtorló intézkedéseket teszünk. Aláírás: a helyi parancsnok."*

Megrendítők voltak Kapás László esperes úr mondatai ezen a megemlékezésen. Ötven évig Zebegényben minden éjjeli misén megemlékeztek az elhurcoltakról.

– Tizenöt éve vagyok itt a községben, és már így vettem át, de akkor még csak idegenbe elhurcoltakról beszélünk. Mindenki tudta, hogy kikről van szó. Mi a „málenkij robotot” nem emlegettük, csak úgy mondtuk, hogy idegenbe elhurcoltak. Száztizenegy fiatalit vittek el, és a két év alatt harmincan meghaltak közülük kint. 1989-ben lehetett először fölállítani egy kopjafát a templom előtt, az már az ő emlékükre készült. Aztán a temetőben csináltunk egy jelképes temetőt. Az ősi német sírköveket összeszedtük és egy újat állítottunk fel a második világháború áldozatainak, de még név szerint nem. Az idén viszont két táblát név szerint készítettünk el az ő emlékezetükre. Az akkori plébános följegyezte azokat, akik meghaltak, és azt kinagyítottuk, bekereteztük. Úgyhogy a templomban már jó tíz év óta őriztük ezeket a neveket. Összegyűjtöttük, hogy hol, mikor haltak meg, hány évesek voltak. Körülményeiket, mindent. Ez a község szívügye volt.

– *Részlet egy elhurcolt naplójából: „1945. január 4-e. Csütörtökön kidobolták a faluban, hogy a férfiak tizenhat évestől negyvenöt éves korig, a nők tizenhét évestől harminc éves korig kötelesek az orosz parancsnokságnál keresztlevéllel, összeírás végett jelentkezni. Már vagyunk egypáran, nők és férfiak vegyesen a Három galamb szobában a Napraforgónál, de egyre szaporodunk. Senkit sem engednek ki. Fegyveres őrök állnak az ajtónál, megakadályozzák, hogy valaki is beszélhessen a hozzátartozóival.” A sok-sok akkori ember egyike volt Rózsika néni.*

– Akkor még lány voltam, tizenkilenc éves, Heincz Rozália, egyedüli gyereke a szüleimnek. És másnap, ötödikén hajnalban meg az édesapámékat vitték el.

– *Egy családból ketten kerültek a málenkij robot fogságába?*

– Édesanyám egyedül maradt itthon. Édesapám sajnos negyvenhét augusztusban, negyvenöt éves korában, odakint meg is halt. Én egy évig voltam kint, január negyedikén vittek és december huszonegyedikén, szenteste értünk haza.

– *Az első út ide vezetett a templomba?*

– Oda akartunk menni az éjjeli misére. Fél kilencre értünk Zebegénybe. Jöttünk vagy huszonnégyen, nagymarosiak, zebegényiek és kismarosiak. Mondom nekik: „Gyerekek, ha így beülünk az éjjeli misére, azt hiszik, hogy a szellemek vannak itt.” Mert úgy néztünk ki, hogy rossz volt ránk nézni. Rongyokban, meg rongyos ruhákban, a hajunk levágva, rettenetes állapotban voltunk.

– *Induljunk el azért erre a gyilkos útra, gondolatban, Zebegényből. Tehát 1945. január 4-e. Ekkor gyűjtötték össze önöket.*

– Reggel indultunk el, és azt mondták, ha valaki próbál megszökni, akkor a hozzátartozóját veszik elő. Hat napig gyalogoltunk Kálkápólnáig.

– *És a végél mi volt? Hol volt a végállomás?*

– Ukrajna, Sztalino – Kirovka, ezen a környéken voltunk. Azt hiszem, mi Sztalinoban voltunk. Ütöttek, vertek. Tetszik tudni, hogy mi volt a legrosszabb? Mikor kiértünk – megmondom őszintén, mert ez így volt, megmondhatják a többiek is – egy-két hét múlva minden lány kapott egy injekciót. Azért kaptuk, hogy ne menstruáljunk, mert nem volt rá lehetőség, hogy tudjunk mosakodni. Víz sehol. A havat szedtük föl és olvasztottuk föl, azt ittuk, meg kicsit mosakodtunk, mert víz nem volt. Nem menstruáltunk egy évig. Volt aki, mikor hazajött, nagy hasa lett, kórházba kellett mennie. Van köztünk kettő vagy három, akinek gyereke sem lehetett. Borzasztó volt. Csak valahogy mindig bíztunk, hogy hátha..., hátha..., hátha sikerül hazamenni még. De nem tudta az ember mégsem, hogy lesz-e valami belőle? Mert ahogy bántak velünk?! Például énnekem legelőször is kiverték a két első fogamat, ott mindjárt a lágérban.

– *Itt Zebegényben, amikor összegyűjtötték önöket, azt mondták, hogy csak néhány napról van szó.*

– Hogy két hétre elvisznek bennünket kórházba, betegeket ápolni. Azt mondták nekünk.

– *Itthon Magyarországon?*

– Itt. Ezzel szemben, negyven fokos hidegben, kint a romokat takarítottuk. Kalapáccsal kellett a téglákról a maltert levern. Aki a hidegtől rosszul lett, bevitték egy irodába, kicsit felmelegedett, utána megint kilókték. Hálát adhatok a Jóistennek, hogy hazakerültünk. Mert német hangzású nevünk volt, azért volt mindez. Mi tehetünk erről? Sok családos ember is volt, aki öt gyereket hagyott itthon, meg hármát, meg kettőt, meg a feleségét. Azok haltak meg kint. Nem is jó rá visszagondolni. Tessék elképzelni, mikor karácsony szentestéjén hazaérkeztünk, itthon a szüleink addig azt sem tudták, hogy hol, merre vagyunk. Élünk-e vagy sem. Keserves volt az egész... Üres káposztaleves, húsz deka kenyér naponta, az meg olyan fekete volt mint ez a...

– *Mint a táskája, mutatja...*

– Ha egy darabot a szánkba vettünk, utána egy fél óráig szedhettük ki a fogaink közül a szalmát. Mert csupa szalma, meg széna volt az egész kenyér. Hántolatlan búzából, vagy mit tudom én miből csinálták. Húsz dekát egy napra! Reggel tea volt, délben káposztaleves, este megint tea, és a húsz deka kenyér. És reggeltől estig dolgozni. Délben kaptunk a leves után egy evőkanál sóban-vízben főtt hántolatlan búzát, na ez volt a második.

– *Részletek egy elhurcolt naplójából: „1945. január 5-e. Reggel öt órakor sorakozó. Úgy hét óra körül indulás, egy búcsúintés és Isten veled Zebegény. Ki tudja mikor és hányan látunk újra. 1945. január 10-e, szerda. Körülbelül százötven kilométeres gyaloglás után Kálkápolnára érünk. 1945. január 11-e, csütörtök. Este bevonaglóztak. A tolóajtókat bedeszkázták és beszögelték. Éjfél után indult a vonat. 1945. január 31-e, szerda. Reggelre Krasznijlucson állunk, kirakodunk. Esik a hó, fúj a szél, majd megfagyunk. Elindítanak gyalog. Egy alak kísért hosszú szuronyos puskával. A hegy tetején egy nagy épületben szállásolnak el, se ajtó, se ablak, se kályha, a falak vastagon jegesek. Alvoásról szó sem lehet.” Harmati Himmel Ferenc ezt az utat végigjárta.*

– *Végig.*

– *Megsárgult iratokat hozott magával. A papírokon egymás után sorjáznak a nevek. A nevek mellett egy kereszt, mellette dátum. Ki, hol, mikor halt meg. Aztán másik jelzés: ki, mikor tért vissza Zebegénybe. Milyen volt ez a Krasznijluc, amikor megérkeztek oda?*

– Egy bekerített szöges-drótos terület, a sarkokon órbódék voltak. Négy század volt ott, körülbelül ezer ember a tulajdonképpeni táborban. Onnan járt mindegyik század egy-egy bányába. Mi például, a második század, a Begybizbe jártunk, de aztán jött a flektifusz, akkor sajnos nagyon sokan haltak meg.

– *Ezeket a halottakat el kellett temetni. Hideg volt, kemény volt a föld, fagyott.*

– Igen. Kérem szépen, ezeket az embereket el tudtuk temetni. Én majdnem mindegyiknek a temetésén ott voltam. Mint írónaknak, intézkednem is kellett. Az első két embert, aki zebegényi volt – mert több halott is volt – még a krasznijlucsi temetőbe temettük. De addigra tíz-tizenöt halott is lehetett már, egy egész tömegsír. Azt mondták, hogy ha ez így megy, akkor a temető tele lesz ezekkel az emberekkel. Utána a lágerhez közel lévő boróthányónak a tövibe temettünk. Minekünk kellett kivinni a hullákat, koporsó nem volt. Rongyot, ezt-azt tettünk alája. Ha ruhája volt, akkor abban temettük. Volt kérem olyan este is, amikor a hidegtől nem tudtunk temetni. De meg kellett csinálni, egy lyukat fúrtunk fönn, alulról kiszedtük a földet és úgy helyeztük el a halottakat.

– *És ezek az elhunytak, eltemetettek ott is maradtak. Lehet, hogy még ma is ott vannak.*

– Ha csak le nem túrták a hegyoldalt. Úgy emlékszem, egy legelő lehetett, ahova mi jártunk ki temetni.

– *Tehát jeltelen sírban vannak.*

– *Teljesen jeltelen sírban.*

– *Az utolsó csoporttal érkezett haza Feri bácsi.*

– Mire befutott a vonatunk, mindenkinek az ismerőse, a gyereke, a felesége, az apja, anyja vagy aki éppen tudta, hogy jövünk, az kijött az állomásra, és az első utunk természetesen a templom volt. Ötödikén elvittek, januárban...

– *Negyvenötben...*

– ... és hazajöttünk negyvenhét augusztus huszonötödikén. Akkor tett le itt a vonat. Hiányzott a család... Lépten-nyomon... Semmit nem tudtunk arról, hogy mi van itthon. Mikor Sztalinoba értünk, a sógorom megtudta, hogy ott zebegényiek vannak, eljött oda, és megmondta nekem, hogy „a feleséged írt, a kislányoddal együtt a szüleidnél laknak”. Nagy megnyugvás volt. Mert mi kint nem kaptunk semmi hírt. Mikor elmentem, nyolchónapos volt a kislányom. Ezt nekem címezték, tessék kinyitni...

– *Gyönyörű szép, mosolygós kislány... Írják, hogy „édes apukám, ezen a képen két éves vagyok. Mindig rád gondolok, és sokszor csókol anyu és Klárka”. Minden itthoni hír nélkül kellett élni...*

– *Nemcsak nekem, mindannyiunknak.*

– *Részletek egy elhurcolt naplójából: „1947. július 13-a, vasárnap. Ezeket a sorokat már az úton írom. Tizedikén este sorakozó, a magyarok mennek. Holmi átvizsgálás, de a naplómát sikerült megmenteni. Bent a lágerben adtak ruhát, mosdás, majd elhelyeznek. A Nyugatiban bent állt a szobi vonat. Az utolsó erőmet összeszedve vonszoltam magam. Olyan erőllen, gyenge voltam, hogy a sínt is csak úgy*

tudtam átlépni, hogy a kezeimmel segítettem a lábamat felemelni. Felhúztak a kocsi-
ra. Mikor a vonat befutott az állomásra, rengetegen vártak már. Mama, Pisti. Mi
örültünk a viszontlátásnak, ők sírtak. Mindenki a templom felé megy. Leültünk a
padokba. Csend van. Kálváriánk utolsó állomásához értünk, ahol a szenvedés, a
nyomor, a lemondások után hálát adhattunk a Jóistennek, hogy meghallgatott, hogy
hazavezetett." Gregor Ferenc is az utolsó hazaérkezők között volt.

– A mai Fenyőgyöngy vendéglő akkor mit tudom én milyen vendéglő
volt. Bementünk, beleskeltünk. Három évvel ezelőtt mentünk el, de ugyan-
azok a cigányok voltak ott. Zenészek, számolták a pénzt. Bementünk, sze-
vasz, szevasz, ismert mindenki. Te, mondom nekik, el kéne menni haza, a
szüleinknek adni szerenádót. Hárman voltunk, a Szikriszt Jóska, a Himmel
Pali meg én, Gregor Ferenc. Elmentünk, Szikriszt Jóska ott lakott az állo-
másnál, a második házban. A cigányok elkezdték, hogy: „Nincsen senki
olyan szép, nincs senki olyan jó, mint az én anyám”. Előadtuk a szerená-
dot. Összepuszkodtak. Elmentünk a másik házba, ott is ugyanaz. Én itt
laktam szemben a polgármesteri hivatallal, elmentünk hozzánk is. Ugyan-
azt a nótát: Nincs senki olyan szép... Fél óra múlva a fél falu ott volt, hogy
jön-e már az én férjem? Jön-e az én feleségem? Jön-e az én hozzátartozóm?
Mert hát mi a lágerből, Debrecenből megszöktünk. Mikor két-három nap
múlva jöttek utánunk, mi már kiöltözve vártuk őket a vasútállomáson,
mint akik nem is voltak fogságban.

– *Kíváncsi lennék arra a pillantásra, amit édesanyja tekintetéből kiolvasott ak-
kor.*

– Nem tudom megmondani, mert sírtunk, zokogtunk. Mindenki sírt és
zokogott, hogy még egyszer visszakerültünk Zebegénybe.

(*Vasánapi Újság, 1995. január 15.*)

Meggyilkolták a rendőrkapitányt

– Szentesen megemlékeztek az ötven évvel ezelőtt meggyilkolt rendőrkapitány-
ról, az akkor harminchárom esztendőős ifjabb Lakos Józsefről. Testvére, az ország leg-
fiatalabb családosa internáltja, Lakos Géza emlékezik a történetekre. 1946. március 8-
a, a szentesi kórházban ekkor ölték meg a bátyját.

– Végigharcoltam a háborút mint pilótatiszt, hazavergődve szüleimnél
találtunk menedéket. Már pár hónapja otthon voltunk. Az ön által említett
reggelen csöngettek, kora reggel, úgy hét óra tájban. Én nyitottam kaput és
legnagyobb meglepetésemre a vármegyei hajdú állt az ajtó előtt, akit látás-
ból ismertem, és azt mondta: Gézukám, Józsikát ma éjszaka megölték. Azt
sem tudtam, hogy hogy állok-e vagy ülök. Bementem a lakásba, én közöl-
tem a szomorú hírt drága jó édesanyámmal, édesapámmal. A testvérem na-
gyon anyás volt, közölünk a három fiú közül talán ő volt az a leginkább. Az
utolsó szavai is ezek voltak: édesanyám, édesanyám. Nem is volt több sza-
va.

– *Tudjuk a gyilkosok nevét?*

– Dóczy László, Dobronyai János, Izsák András, Magyar János.

– *Közülük él még valaki?*

– Az Izsák nevezetű férfi élhet még, valami magasabb egyetemi funkci-
óban. Hallomásból tudom. Dóczy öngyilkos lett, hat évvel ezelőtt talán,
Dobronyai János állítólag szintén öngyilkos lett, vagy másként halt meg a
veszprémi erdőben, külsérelmi nyomok nélkül. Ezt a rendőrkapitánytól tu-
dom. Ő egyébként fiatalos volt még, amikor a gyilkosságban részt vett.
Később felfelé ívelt a pályafutása, honvéd őrnagyként élt Veszprémben.
Magyar János a hadseregben teljesített szolgálatot, repülőgéppel disz-
zálni akart, de a szovjet védelmi erők, valahol Fertőd környékén lelőtték.
Dísztemetése volt.

– *És miért gyilkoltak? Mi volt az indíték?*

– A városomat és a vidékemet, Szentes, Szegvár, Mindszent környékét
a kubikos ország fővárosának tekintették a régi világban. Abban az időben
Révay József, a párt főideológusa volt a kommunista párt Csongrád megyei
országgyűlési képviselője is, és a negyvenötös választásnál a kommunista
párt ott is vereséget szenvedett. Ezt nem tudták semmiképpen sem elvisel-
ni, és keresték az összefüggéseket, az okokat. A bátyámat „pécézték” ki, aki
kerékkötője volt itt a kommunizmus fejlődésének. Ezt inspirálta egy Dadi
Imre nevezetű nemzetgyűlési kommunista párti képviselő, aki rovott múlt-

túnak volt elkönnyelve, és így ismerték. A bátyám ismerte a múltját, ezért neki is útjában volt a testvérem. Könnyű volt neki a pesti országos vezetőket a fivérem ellen buzdítani azzal, hogy a bátyám az oka mindennek.

– *A pesti országos vezetők közül kiket sikerült Dadinak maga mellé állítani?*

– Révay Józsefet, Péter Gábort, Rajk Lászlót. Révay József, amikor már unos-untalan hallotta, hogy Lakos az oka mindennek, kijelentette, hogy Lakost likvidálni kell. S akkor Dadi megszervezte helyben, mert Révaynak nem volt kapacitása, hogy országos bűntényt szervezzen. Legelőször a Tiszába akarták ölni, amikor azonban az internáló-táborból a kórházba menekült, olyan holdvilág volt, hogy a kutyák vonyítottak. Ezért ettől a tervüktől elálltak, és így választották végül azt a megoldást, hogy a kórházban végeznek vele.

– *Borzalmas halála volt.*

– A bátyámat 1945. április 23-án letartóztatták, mert már képtelen volt rendet tartani a kommunisták erősödése miatt. Táviratban kérte a belügyminisztert egy önmaga elleni vizsgálat lefolytatására, mert egyébként otthagyná a kapitányságot. Bárcsak otthagyná volna. Mondtam ezt neki később, a mezőhegyesi internáló-táborban, az ágya szélén ülve. Azt válaszolta erre, hogy akkor meg a Tiszába ölte volna, s még a holttestemet sem találták volna meg. A belügyminiszter egy Tömpe András nevezetű rendőrtábornokot, aki akkor még csak alezredes volt, küldte le a vizsgálatra. Amikor a vizsgálat befejeződött, a bátyám mindenkit kiküldött a szobából – ezt az elmeseléséből tudom – és Tömpe azt mondta neki, kapitány úr, ön demokratikus tanító volt, az ön édesapja is, lépjen be a kommunista pártba. A bátyám kerek-perec azt mondta: nem. Erre, szó szerint tessék venni, két percen belül csörrent a bilincs a karján, és letartóztatta őt Tömpe András. Levitték a pincébe és tízenkét napig kínozták. Paplant borították a fejére, hogy ne hallatszon fel a jajveszékelése, az utca frontjára. Akkor még a városháza épületében, hat-nyolc szobában volt a rendőrség. Miután látták, hogy nem tudnak vele mire menni, mert széttépte az elébe tett jegyzőkönyveket, elvitték az akkor létesített mezőhegyesi internáló-táborba. Ott raboskodott, naponta kínozták, véresre verték, míg végül a magyar parlament első interpellációs napján, 1946. február 13-án Futó Dezső, a nagylelkű kisgazdapárti képviselő interpellációt jegyzett be, amely eredményeként a bátyám néhány nap múlva, február végén, huszonkilencedikén ha jól emlékszem, az internálásából szabadult. Hogy mennyire az életére törtek, jellemző, hogy mikor megkapták az értesítést, hogy a belügyminiszter szabadlábra helyezte, mindenáron azt akarták, hogy este menjen ki az internáló-táborból.

– *...hogya ne érhesse haza.*

– Minden bizonnyal. Úgyhogy másnap kora reggel mentünk Mezőhegyesre, szegény drága apámmal. A bátyám annyira agyon volt kínozva, hogy kettőnk között vittük, belénk kapaszkodott – jobbról-balról –, apámba és énbélem. Egyenesen a kórházba vezetett az útja, ahol dr. Joó Béla, nagyszerű magyar, becsületes, tiszta lelkű ember, menedéket adott neki. Gondolván, hogy talán ott nyugalma lesz, amíg egy kicsit megerősödik. Az első napon meglátogattuk. Hathónapos gyerekünk volt, és ő volt a keresztapja, bevittük hát a gyereket is a kórházba. Mondom neki akkor, hogy ide tedd az ágyadat, és mutattam, mert ott olyan tűzfal volt, amin keresztül nem tudtak belőni. S amikor kikísért bennünket, a feleségemmel és a kicsi gyerekünkkel, már láttuk, hogy nézegeti a bokrokat, végig, amíg kikísért bennünket. Már akkor tudta, hogy az életére törtek.

– *Azért is mondtam az imént, hogy borzalmas volt a halála, mert törzsúrásokkal és géppisztoly-sorozattal végeztek vele.*

– Jellemző kérem. Álarcosok tört döftek a belsejébe, így lehelte ki a lelkét.

– *Mi lett a gyilkosok büntetése?*

– Egy Domokos nevezetű legfőbb ügyészt megbízott a kormány abban az időben, hogy dolgozzon ki amnesztia-törvény-javaslatot. Ez meg is történt, ennek a főcíme úgy szól, hogy „A demokratikus átalakulás során elkövetett bűncselekményekre vonatkozó amnesztia.” Tildy Zoltán köztársasági elnök 1948. január 31-én ki is hirdette a parlamentben ezt a törvényt. Ez szabad utat, zöld utat engedett a gyilkosoknak. Ezek soha nem feleltek a tettükért.

– *Haragszik ezekre az emberekre? Van valamiféle gyűlölet önben?*

– Ha tudom, hogy mi vár rám a bátyám gyilkosságát követően, talán én is a halálba menekülök, önkezemmel. De a mindenható Isten megsegített. De kérdésre válaszolva, szabad legyen Mindszenty primás szavaival befejezni a mondandóm: „Szívemben gyűlölet nincs, csak mély fájdalom.”

(Vasárnapi Újság, 1996. március 17.)

Kálvária 1946

– A sűrűn gépelt papírlapokat dr. Radocsay Tiborné, született Jakabos Olga írta alá Szentendrén. Egy negyvenhatos, Mindszenty József hercegprímás melletti tüntetés szörnyű következményeit idézi fel. Írása fontos kordokumentum, amelyet kiegészíthetünk szavaival is. Amikor ezt a találkozót megbeszéltük, azt tetszett mondani, hogy egész nap tanít. Én féltettem, hogy tanítás után már nem illő a mikrofont elővenni, de a válasz úgy szólt, a tanítás után én mindig friss vagyok.

– Nem vagyok fáradt soha, amikor tanítok. Az nekem élvezet, szeretem csinálni, mert látom, hogy eredményes a munkám. Angolt, németet, volt amikor franciát is tanítottam, de most már eléggé idős vagyok ahhoz, hogy három nyelvet egyszerre tanítsak.

– Szabad kérdezni, hány éves?

– Nyolcvannyolc. Muszáj tanítani, mert a nyugdíjam tizenegyezer forint, a deportálási és internálási hozzájárulással együtt. A fűtésemet sem tudom abból kihozni, nemhogy még a villanyt. Evésre már nem is jutna. Ennyiből nem tudok kijönni.

– Médi néni! Kezdjük el ezt a hosszú élettörténetet, persze csak rövidítve. Ha a közvetlen és közeli családfát nézzük, vissza kell mennünk gróf Teleki Pálig.

– Gróf Teleki Pál a nagybácsim volt. Rokonságunk története a következő: 1837-ben Teleki László elvette Jakabos Annát, és mi Jakabosok vagyunk, ez az édesapám ága. Mi soha nem politizáltunk. Mi azt a szót nem ismerjük, hogy politika. Katonacsalád voltunk, így felesküdtünk Horthy Miklós őfőméltóságának, és a hadügyminiszter nevét ismertük, de a többi nem érdekelte bennünket.

– 1946 az életében tragikus évszám.

– Elég tragikus, bizony. Mindszenty bíboros-hercegprímás nagyon sok beszédet intézett a néphez, és hallottam, hogy milyen remekül beszél, mint egy tribun. Az Örökimádás templomában szintén tartott Pesten egy nagy beszédet, erre én is elmentem.

– Az Üllői útra?

– Igen. Délután volt, de alig tudtunk bejutni, csak a sekrestyén keresztül, még kint is rengetegen álltak. Én pont a szószék alatt álltam, utána kijöttünk, aztán elindult a menet. Azt sem tudtam, hogy hova, de velük tartottam. Egyszer csak hallottam, hogy „éljen Mindszenty”, hát lelkesen én is mentem velük. Mind nagyobb lett a tömeg, elfoglaltuk az egész kocsiutat, nem tudott járni a villamos sem, de még az autóbusz sem. Elérkeztünk a

Király utcához. Ekkor jöttek a vörösgárdisták velünk szemben, kordont vontak, amibe tízen kerültünk bele. Fölvittek egy pártházba. Ott egy aranyműves a legdurvább módon összerugdostott engem, majd megfogtak és levittek egy kocsiba. A kocsi nyitva volt, pedig akkoriban hűsz, huszonöt fok hideg volt. És a nép, amelyik engem körülállt, beköpdösött a kocsiba, a bundám tele volt köpésekkel. Rettenetes szavakat használtak, kiabálták, hogy Mindszenty szajhája vagyok. Én is odakerülök, ahova ő. De ez még mind nagyon gyenge kifejezés volt. Onnan kerültem az Andrássy út 60-ba. Kihallgatott a százados, megmondtam neki, hogy én a Mindszenty-tüntetés egyik vezetője voltam. A százados azt kérdezte: Nem tudja maga, hogy hol van? Mondom: Azt hiszem, egy őrszobán. Azt mondja: Másnak a szája széle fehér lesz, ha ezt a nevet említjük, Andrássy út 60. Aztán megkezdődött a kálváriám. Először egy nagy kulccsal összeverték a kezemet. Majd kis, zsebkendő nagyságú ruhával kellett fölmosni a nagy folyosót, és nézték, hány perc alatt mossuk fel, mert ketten voltunk. Akkor aztán bekerültünk a priccsre. Egyszer csak nyílik az ajtó és az édesanyám jön be. Nem hittem a szememnek, szegény mamucikának két könnycsepp hullott le az arcán, fölnezzett rám, és csak azt mondta: Médikém, hála Istennek, hogy együtt vagyunk. Behozták utánam őt is. Szívfacsaró látvány volt. Egy szép nap reggelén lekísértek bennünket a szuterénba, levetkőzni... Egy nő volt ott – a nők fúriává válnak, ha hatalom van a kezükben. Ez rendőrtiszt volt, egy ÁVH-s. Anyaszült meztelenre kellett vetkőzni. Akkor ez a nő vette a slagot, amivel a kertben szoktak locsolni, és a jéghideg vízzel végigmosott bennünket. A mamámra néztem, hogy csak kibírja szegény, nehogy tüdőgyulladást kapjon a hideg víztől. Elvitték a bundáinkat, ruháinkat fertőtleníteni, majd visszahozták. A végén azt mondja az az ÁVH-s nő, hogy: Na, ugye most jól megfürödtek, mert hisz a higiénia fontos, nemde! Így mondta, gúnyosan.

– Meddig volt az Andrássy út 60-ban?

– Mit tudom én. Hat hétig? Nem tudok pontosan visszaemlékezni.

– Onnan merre vezetett az út?

– Vittek bennünket a Mosonyi utcába. Az volt az első stáció, onnan aztán szétszórták a népet. Ott bekerültem egy hatalmas terembe, ahol csupa politikai fogoly volt. Ott volt Hain Péterné is. Egyszer aztán nyílik az ajtó, bejön egy katona, és azt mondja: Jakabos Olga, report. Jézus Mária, hova visznek már megint? Kimentünk a folyosóra, nagyon rendes volt az az ember. Odasúgta nekem halkan: Ne ijedjen meg, most kaptuk a parancsot az Andrássy út 60-ból, hogy magát külön megbüntetik, mint mindszentystát. Odakerül az úgynevezett „cacákhöz”. Azok az éjjeli pillangók voltak, ott, a

Népszínház utcában. Ma a Rákóczi téren vannak. És nem kell megijednie, mondta még a katona.

– *El tudom képzelni Médi nénit, aki ma is teljesen tiszta lelkű ember...*

– Bekerülök oda, mindegyik jön aztán oda felém. Na egy új arc! Hol volt a standod? Fogtál pasasokat? Akkor valami Hosszú Irén nevű nő a terem végébe állt. Azt mondja: Most mindenki őszintén mondja meg, ki ismeri ezt a nőt? Aki ismeri, jobbra; aki nem, balra. Ez ötven fillérért adott el bennünket. Nem emlékeztek rá, hogy hol volt neki az a bizonyos háza? Madamnak néztek. Nem is tudtam odafigyelni, mert nem tudtam felfogni az egészet. Na erre a nő nekem ugrottak, ekkor nyílt az ajtó, mert irtó zajt csináltak. Kinyílt, és bejött egy katona, bajonettje volt, avval szétverte a nőket. Csupa vörös csíkos lett a testük. Azt mondta a katona, senki ne bántsa, ez politikai fogoly.

Mosdani alig lehetett, enni nem ettünk, szinte semmit. Mit kaptunk ott? Vizes bablevest piszkos csajkákból. A többiek az előző szobákban ettek belőle és úgy hozták át. A lábamra nagy bilincset raktak, nem volt szabad mozdulni a szobából. Odatettek mellém egy csajkát, és azt mondták, abba végezzem el a „dolgomat”. Amikor hozták a levest, akkor a „végzett dolgomra” rátették a levest, és ez így ment egy hétig. Se enni rendesen, se inni. Főként a szonjúság gyötört nagyon. A Mosonyi utcából azután kikerültünk az internáló-táborba, a régi Károly-laktanyába, a Sas-hegy alá. Anyucival együtt voltam, nekem az volt a fontos és neki is. Mondanom sem kell, hogy a lakásunkba közben bement az az arany- vagy ezüstműves, aki még az elején megpofozott, és amit csak tudott, mindent elvitt. De bennünket már nem érdekelt semmi, csak annak örültünk mamucikámmal, hogy együtt vagyunk. Egy szép napon aztán mondják, hogy menjünk ki munkára, az oroszok után kellett kitakarítani a Kelenföldi pályaudvart, mert a WC-k mind folytak. A sínek között embernagyságú gaz volt, azt kellett eltakarítani. Nem akartam anyucit otthagyni, mert nem tudtam, mi történhet vele, amíg én nem vagyok ott. A barátnóm, egy kémiai mérnök nő feküdt a priccsen mellettem, azt mondja: Ki kell jönnöd, ki kell innen mozdulni. Odakint ismertem meg a későbbi páromat a munkában. Radocsay Tibor tüzér főhadnagy volt. Ő mindig azt mondta, rabláncok fűznek egymáshoz bennünket. Mielőtt szabadultam innen, „Nyuszikát” elvitték Tarcsára. Akkor körülbelül kétezer embert vittek el, mert a Mosonyi utcában vagy huszonkétezeren voltunk.

– *Nyuszikának a férjét nevezi?*

– Igen, őt. Ő is ott volt az Andrássy úton, négy nap, négy éjjel verték, amikor a priccsre feldobták, azt hitték, halott. Amikor rosszul lett és összeesett, egy nagy vödörrel felocsolták, hogy megint szóra bírják.

– *Mi volt a büne?*

– Nem tudom. Ő se tudta. Folyton faggatták. Katona volt, de nem tudott semmire sem válaszolni, mert nem volt mit válaszolni. De a végén azt mondta, nem az a hős, aki adja a pofonokat, hanem az, aki kapja. Egy éjszaka – itt a Mosonyi utcában – bejöttek hozzánk a fogdmegek, és kiabáltak: Ki tud gépelni? Én rögtön jelentkeztem, rajtam kívül még hárman voltunk. Gondoltam, hátha valamit megtudunk, ha gépeltetnek bennünket. A gép elé ültettek. Egy névsort kezdtek el diktálni nekem. Tizenhárom ember nevét, akik Tarcsáról szabadultak. A tizenharmadik Tibor volt. Amikor az ő nevét leírtam, kiszökött a könny a szememből, de legszívesebben ordítottam volna az örömtől. Erre rámnéz a tiszt, azt kérdezi: Mi az, mi történt? – Nem tudom – mondtam –, valami belement a szemembe. Negyvenhétben szabadultam innen végre, negyvenhét február tizenvalahányadikán. Együtt voltunk Tiborral, ez volt a lényeg.

– *Szabadok voltak végre.*

– Szabadok? A kommunistáktól? REF-re jártunk háromszor egy héten. Kőbányán a rendőrségen kellett megjelenni, meg is van még az igazolványom, ahová mindig beírták, hogy megjelentünk. Aztán végre valahogy rendbejöttünk, megesküdtünk. A lakást megint rendbetettük, de utána jött a még szörnyűbb dolog, a deportálás.

* * *

– *Térjünk még vissza az Andrássy útra. Hogy zajlott le egy kihallgatás?*

– Jött értem a bajonettes, fölmentünk a második vagy harmadik emeletre, ott egy Mátrai nevű százados várt engem egy gépirónóval, és kérdéseket tett fel. De nem tudtam semmit sem válaszolni. Nem volt miről beszélnem. Ő meg diktált, hogy mit, nem tudom, csak arra lettem figyelmes, mikor egyszer csak azt mondta, hogy vagonszámra vittem zsidó vagyonokat Németországba. Erre fölugrottam és azt mondtam, hangosan kiabálva: Ez nem igaz! Erre az őrlenyomott a székbe, ők meg írták tovább. Végül azt mondta: Írja alá a jegyzőkönyvet! Mondom: Ezt nem írom alá. Azt mondja: Vigyázz, mert az anyádon fogunk bosszút állni. Inkább engem öljön meg – mondtam neki. – Inkább énrajtam, ne az anyukámon álljon bosszút. És aláírtam a jegyzőkönyvet. Így történt a kihallgatás. Borzalmas volt. De mondok magának valamit. A történetekért én bosszút soha nem állok. Őrajta sem, de senkin sem. Akármit is követtek el ellenem. Úgyhogy, Mát-

rai úr ne féljen, nem lesz bántódása, csak bánja meg a bűnét. Azt a sok-sok kegyetlenséget, amit csinált.

– 1951 újból szomorú dátum az életében.

– Akkor megint elvittek bennünket. 1951-ben irtózatot volt Budapest utcája. Nyüzsgés, mozgás, csupa bútorokocsik. Egy szép napon beállítanak hozzánk is. Reggel volt, egy kis kövér rendőr jött, papírt hozott a kezében, és azt mondta, éjjel fél egykor értünk fognak jönni, elvisznek bennünket Dombrádra, ahová kitelepítenek. Látom, édesanyám elfehéredik, Tiborkám is hófehér lett. Erre megfogtam a rendőrt és úgy megráztam, mint Krisztus a vargát, és azt mondtam: Hogy tehet maga ilyet? Mi dolgozó emberek vagyunk, nem herék. Erre a rendőr lement a portára és papírt kért a házmestertől. Mondta, hogy jegyzőkönyvet vesz föl, mert én őt megráztam. Szidtam a kommunistákat, hogy hogyan tehetnek ilyesmit. Erre az mondja neki a házmesterné, aki jól ismert bennünket: „Ugyan menjen már, ne csináljon ezekkel az emberekkel semmit sem. Ezek dolgoznak reggeltől estig a megélhetésért, az anyukájuk meg vezeti a háztartást, ezek nagyon rendes népek. Szakítsa rögtön szét a papírt.” A rendőr szót fogadott, különben háromfelé vittek volna bennünket. De összetépte, így hála Istennek egyfelé deportáltak mindanyunkat.

– Borzasztó, hogy végül már az is öröm, az is valamiféle megnyugvás, hogy ugyan visznek bennünket, de együtt maradunk.

– Éjjel fél egykor jöttek értünk. Lementünk. Ötven kilót vihettünk magunkkal. Betuszkoltak bennünket egy hatalmas tehergépkocsiba, vittek az anyalföldi állomásra. Ott rostokoltunk másnap késő délutánig, a holmik már rég berakták a kocsikba. Listát vezettek, mindenkit fölírtak, hogy ki kicsoda, micsoda. Rémes volt.

– Mintha olyan fontos lett volna az ember, úgy csináltak.

– Nagyon fontos náluk a papírmunka. Végül beszálltunk a kocsiba. A kocsik végén volt egy bajonettes, bezárva a fülke, a másik végén egy másik bajonettes, itt is bezárva. Kint pedig volt egy nagy vödör, abban víz volt, hogyha megszomjazik valaki, abból igyon. Nem ivott senki. Abban a kocsiban, ahol ültünk, de a többiben is gondolom úgy lehetett, egy mukk nem volt. Senki nem tudta, hova visznek bennünket. Harminchat órába telt az út Budapestről Nyíregyházáig. Ott parasztlak jöttek értünk, be voltunk hozzájuk sorolva, megmondták, hogy ki melyiknél fog élni. Rozoga házból laktak, a falban belül lehetett hallani, amikor az egerek föl és le mászkáltak. Nagyon egyszerű emberek voltak. Nekik dolgoztunk, és ezért kaptunk egy darab kenyeret délután, és egy hagymát felvágva. Ennyi volt az ebéd. Nagyon nehéz munkát végeztünk, a földeken dolgoztunk. Amikor például

krumpliszedés volt, a térdemet teljesen be kellett bugyolálni, mert már csak térdem tudtam továbbmenni és úgy szedni a krumplit. Mikor hazamentünk, azt mondták, majd kapunk krumplit, hogy télire nekünk is legyen. Örültünk neki. És akkor kaptunk vacsorát is.

– Addig csak ebéd volt, vacsora nem. Hányadik napon jutott aztán vacsora is?

– A hetedikén. Addig szedtük a burgonyát, meg kukoricát törtünk. Csupa víz meg latyak volt minden. Huszonhat holdjuk volt. Tejbeadásnál én vittem a tejet, a tojást. No de a legszebb az volt, hogy kaptunk egy kis vörös krumplit enni, amit csak a disznóknak szoktak megfőzni. Két napig hordtam a krumplit, amikor harmadnap lementem, már egy darab sem volt lent. Elfőzték a disznóknak. Nagyon komiszak voltak. Egyszer hallom ám, hogy ebben és ebben a boltban kenyérsztás lesz. Már egy hónapig nem láttunk kenyeret. Akkor azt mondtam, kimegyek és éjfélok odaálllok, hogy első legyek a sorban, hogy a fél kiló kenyeret haza tudjam hozni. Egyre többen és többen jöttek. Mikor már ott voltam, majdnem hogy be tudok jutni, letoltak onnan, hátrafelé, letapostak, lent lefeküdtem a földön. Hogy mikor keltem fel, nem tudom. Persze kenyérhez sem jutottam.

– Hány évet töltöttek itt?

– Három évig voltunk deportálva. Június elsején, ötvenegyben mentünk és ötvennégy július elsején szabadultunk.

– Amikor hazajöttek, mi várta itthon önöket?

– Nem tudtunk hazajönni, már házunk sem volt. Munkásszállásra mentünk, dolgoztunk kint az erdőben. Drót mögé tettek be bennünket, és onnan jártunk ki a munkába.

– Ez még mindig nem volt szabadság, akkor, ötvennégy után.

– Nem, dehogy volt az. Amikor deportáltak voltunk, nagyon hidegek jártak akkor, harminc-harmincegy fokosak is. Körbeültünk az emberekkel egy kis dobkályhát és beszélgettünk. Oly intelligens a magyar ember, a magyar paraszt nagyon okos. Nem olvasott az újságot, de többet tudott mint mi. Végre eljött az az idő, amikor azt mondták, hogy most már mehetünk haza. De közben egyszer kijött az ÁVH, és az egész „bandát” betelepítette a moziba. Három nap, három éjjel voltunk ott. Listát készítettek, hogy ki hova fog kerülni. Volt, aki Oroszországba, ebbe és ebbe a városba, vagy faluba. Mindenkit „elszortíroztak”.

– Azt mondták, hogy elkerülnek, túl az országhatáron is?

– Vittek volna bennünket ki Oroszországba, szétfröcskölni az egész intelligenciát, nem igaz? Hogy ne kerüljenek haza.

– De végül mégsem kerültek Oroszországba.

– Nem, akkor azt mondták, hogy a holland királynő nem tudom, hogy hány ezer vagy millió forintot ajánlott föl Rákosinak, és akkor mi kiszabdultunk. Haza... No de, hova jöjjünk haza? Szentendrére kellett jönni. Más-hova nem. Itt voltunk nászúton négy napig, mikor férjhez mentem. Azt mondtuk, ide jövünk most is, közel van Budapesthez.

– *A pesti ház már sehol sem volt? Ott kik laktak?*

– Akik a sztálini munkában nagy eredményeket értek el, úgy hívták őket, hogy sztálinisták. Ők. Ott van még ma is a bútorunk, biztosan használják is, de mit törődöm vele, nem érdekes.

– *Mi volt az, ami a lelket tartotta a férjében és Médi néniben is, hogy talpon tudtak maradni?*

– Az, hogy együtt voltunk, ez volt nekünk a legfontosabb. Nem akartunk egymástól elszakadni.

(Vasárnapi Újság, 1993. november 14-21.)

Keresztury Dezső, a század tanúja

A szegények minisztere

– *Születésnap beszélgetés a kilencvenegy éves Keresztury Dezsővel. A neves író és költő, irodalomtörténész pályájának vezérlő gondolata akár az Eötvös Kollégium – melynek igazgatója volt – híres jelmondata lehetne: „Szabadon szolgál a szellem.” Hiszen Keresztury Dezső, miként önmagáról vallja, álmodozó gyanútlanúságával a költészet káprázatában érte el a férfikort és azokhoz tartozott, akik borzadva és megkínzottan, de végezték, mit rájuk szabott a sors.*

– *„Veled egy század történet Dezső, és micsoda század, Uram Isten!” – ezt a pár mondatot a költőtárs Juhász Ferenc írta levélben egyszer Keresztury Dezsőnek, aki szeptember hatodikán volt kilencvenegy éves. Milyen volt ez a Krisztus utáni huszadik század?*

– Rettenetes. Annak indult, hogy ez lesz az emberi fejlődés koronája, és kiderült, hogy csak a szennyben lett gazdag és nagy. Én arra a nyavalyás miniszterségre is csak becsületből vállalkoztam. Megmondtam, ha szereplek is, soha közéleti ember nem leszek, csak a szakmán belül vagyok hajlandó miniszter lenni, semmi úgynevezett közéleti funkciót soha be nem töltök. Aztán mi történt? Pillanatokon belül nyakig ültem ebben a rohadt politikában. Nagyon megvetem a politikát, mert csupa hazugság az egész. A költészetben pedig nem szabad, nem lehet hazudni, mert abban a pillanatban moslék lesz belőle, ha nem igaz.

– *A miniszterségről beszélünk még egy kicsit később, de kezdjük ezt az egész emlékezést ott, amikor Keresztury Dezső iskolába jár. Amikor a tanárai között például ott található Péhm József, a későbbi Mindszenty József is.*

– Mikor miniszterként üdvözöltem, kihúzta magát, kicsit elmosolyodott és azt mondta, hogy nagyon rossz gyerek volt, kedves Dezső. Amire én meg azt feleltem, ugyancsak mosolyogva, hogy remélem, megjavultam osztályfőnök úr. Ezen aztán nagyon jóízűen elneveltük magunkat, és estig ottfogott, ebédre is meghívott. Jellemző, hogy misebor volt. Meg volt töltött paprika, egy szem töltelék, azt is föl kellett vágni, szét kellett nyomni a paradicsomszószbán, hogy többnek lásson.

– *Ez 1945-ben volt, hiszen negyvenötötől negyvenhétig volt vallás- és közoktatásügyi miniszter.*

– Akkor volt, mert kötelező volt tisztelegni az egyházfőknél. Azt mondtam a titkárnőmnek, Mártának, aki hozta a listát, hogy na most akkor megfordítjuk ezt, és nem az érsekhez megyünk először, hanem a rabbihoz.

– *Miért vállalta a miniszterséget?*

– Én? Csak becsületből. Én olyan hülye voltam mindig. Illyés Gyulát akartuk, mert a Parasztpárt volt az írók pártja. Illyés mindig is okos volt, de hát tudta, hogy ő egy indulatos ember, én pedig mégis tudom, hogyan kell viselkedni. Úgyhogy azt mondta, ő a Kereszturyt javasolja. Így lettem miniszter, Illyés helyett, aki tudta mindig, hogy kit toljon maga elé. De okosan tudta. Tudta, hogy jól fogom csinálni, ameddig csinálhatom. Úgy is tettem, és utána egy fél évig keresték az utódomat. Végül kaptak egy kriptokommunistát – hogy is hívták csak? – Ortutay. Igen, Ortutay Gyula lett aztán a miniszter.

– *Hogyha nagy miniszterelődökre kell visszaemlékezni, kiknek a neve jut tanár úr eszébe?*

– Eötvös József, meg Eötvös Loránd. Ő alapította az Eötvös Kollégiumot, mert akkor sok jó tanárra volt szükség, mivel rengeteg nemzetiségi iskola került a magyarokhoz. Akkor itt nem voltak tanárok, azért fejlesztette nagyra ezt az intézményt. Könnyebb mondani, hogy kiket nem vállaltam. Mert „Tutust” nem vállaltam, azt, hogy én legyek az elődje. Méltatlan utód volt, mindjárt az elején megkötötte az első üzletet, hogy az iskolákba akasszák ki a fényképét, és azért neki százalék járt. Üzletember volt, szóval hazugságban élt kezdettől fogva, mindvégig. Én azt sohasem szerettem. Szerettem az igazságot, ahogy Németh László Gergely drámájában volt, hogy „ezért halok meg számkivetésben”. Én itthon maradtam, nem mentem el számkivetésbe. Itthon maradtam, akármi történt is. Az volt a hősieség, mert sokszor nagyon nehéz volt abban a rohadt társaságban becsületnek maradni.

– *Aztán Keresztury Dezsőt a miniszterség még egyszer megkísérettette, 1956-ban.*

– Igen, megint jöttek. De hát én nem oda való vagyok – mondtam akkor is – legyen Illyés Gyula. Dehát ő okos volt, nem ment, megint engem tolt előre.

– *Farkas Ferenc akarta nagyon, hogy miniszter legyen tanár úrból ötvenhatban.*

– Ő is, mert ő lett a pénzügyminiszter, és mindenáron azt akarta, hogy én legyek a minisztertársa. Én meg azt mondtam, legyen Lukács György, vagy valaki ezek közül...

– *...vagy Bibó István...*

– Bibó elvállalta. Aztán lecsukták érte. Engem mindig behívtak vallomástételre, hogy mondjak valami rosszat rá, de csak jót mondtam. Mert az igazat mondtam. Egy tiszta, becsületes, nagy ember. Ahelyett, hogy tisztelnék, most bántják? Még meg fogják ezt egyszer bántani. Azt mondta a vallatója, hogy az étellel felelek azért, hogy Bibó István igen jeles, nagy magyar politikus. Aztán kiengedték.

– *Beszélgessünk egy kicsit a versekről, de ne tanár úr verséről, hanem Arany János A régi panasz című költeményéről, a kedvencről, az 1877-ből származóról. Eből idézek, így szól:*

*Mennyi szájhős! mennyi láрма!
S egyre süllyedt a naszád,
Nem elég csak emlegetni:
Tudni is kell jól szeretni,
Tudni bölcsen, a hazát.*

– Nem is ismerik ezt a versét Aranyak, pedig a legnagyobbak közé tartozik, mert tömören és egyértelműen megfogalmazza azt, hogy „tudni is kell jól szeretni, tudni bölcsen, a hazát”. A hazá a nagy dolgok közé tartozik, csak nem szabad sokat emlegetni, mint Istent sem. Mert a hazának tesszünk szolgálatot, ha becsülettel tesszük a dolgunkat.

– *1988-ban a Magyar Szocialista Munkáspártnak volt egy országos értekezlete. Párton kívülként tanár úr is ott volt, és felszólt. A felszólalásából idézek egyetlen mondatot, amikor is így szól: „Magyarnak lenni legalább annyira vállalkozás, mint sors.”*

– Ki a magyar? Az, aki nemcsak annak mondja magát, hanem, bár nem beszél róla, de teszi a dolgát a hazáért.

– *Ugyanezen az értekezleten mondta tanár úr, hogy művelődés nélkül sohasem volt műveltség, értelmes változás, jóra való fejlődés.*

– Nem tartottam igazságosnak, hogy egy kis elit kapja csak az európai műveltség kiváltságát, mert hiszen az nagy értékhatóerő volt, kapcsolatteremtő lehetőség. A világ azé volt, aki a művelt elithez tartozott. Azt szerettem volna – azért is mondtam, hogy a szegények minisztere akarok lenni –, hogy azokat, akik ki voltak zárva ebből, részesítsük a műveltség áldásaiban, hogy élni tudjanak vele. Ha élnek vele, úgymagy magyar lesz, meg általános emberi érték lesz. Ha megvalósítják azt, ami bennük van.

– *Az ember évtizedeken keresztül halad előre, aztán sok-sok kaput becsuk maga mögött. Végül elérkezik az utolsó kapuhoz, amikor számadást kell készítenie.*

– Nem készítek számadást, mert én igyekeztem mindig a legjobb képességem szerint elvégezni a dolgomat. Megtenni, ami rám volt bízva. Ha valamiben nem tudtam megfelelni, nem rajtam múlt. Biztos a körülményeken is. Ezt jobban ismeri az a valaki, akit Istennek nevezünk. Szóval, aki ítél ebben a kérdésben.

(Vasárnapi Újság, 1995. szeptember 17.)

„Kékcédulás” választás Magyarországon

Csaltak a kommunisták

– Az 1947. augusztus 31-ére előre hozott parlamenti választások tisztaságában a hazai közvélemény és a külföldi sajtó egyaránt kételkedett. Itthon a cenzúra soha nem látott méreteket öltött, azokat a politikusokat pedig, akik bírálhatták volna a választások menetét, fasiszta izgatás vádjával letartóztatták. A kommunisták által központilag irányított csalás kékcédulás választások néven vonult be a magyar történelembe. Az államilag nyomtatott kék színű névjegyzékek segítségével tizenhat-ezer-kettőszáz aktivista kettőszáznyolcezer hamis szavazatot adott le a kommunista pártra. Szeptember elsején az Amerika Hangja is beszámolt az eseményről. Az akkori diktatórikus szemléletnek megfelelően zavarták az adást, a hangminőség tökéletlensége ennek tudható be. A felvétel ötven év elteltével Magyarországon most először hangzik el.

“Itt New York. Az Amerikai Egyesült Államok Hangja. Az amerikai sajtó életében foglalkozik a tegnap Magyarországon lezajlott választásokkal. Az egyik New York-i lap tudósítója azt jelenti, hogy már tegnap este nyolc órákor, amikor a szavazást befejezték, még mielőtt az eredményeket tudták, a magyar polgárság számára is nyilvánvalóvá lett az a tény, hogy Magyarország történelmében a tegnapi szavazás tisztességtelenség tekintetében párját ritkítja. A jelentések mind olyan nagyméretű választási visszaélésekről számolnak be a kommunisták részéről, amelyek a választás eredményét teljesen semmitmondóvá teszik. A kommunisták által alkalmazott taktikák logikus magyarázatát adják annak, hogy a kormány miért nem óhajtotta nyilvánosságra hozni azoknak a polgároknak a számát, akiket az utolsó napokban megfosztottak a szavazati jogtól. S magyarázatát adják ezek a taktikák annak a hihetetlenül nagy számnak, amelyet a kormány nyilvánosságra hozott, mint a szavazásra bocsátottak számát. Ugyanis – mint ahogy most már köztudomású – a kommunisták a kormány támogatásával ezt arra használták fel, hogy egy-egy kommunistát vagy olyan polgárt, akiben biztosak lehettek, hogy a kommunistákra fog szavazni, többször megszavaztattak. Ezt olyan nyíltan csinálták, hogy a panaszok özöne indult a központi választóbizottsághoz. Nemcsak a kiszagdapárt és az ellenzéki pártok részéről, de még a szociáldemokrata párt részéről is, amely pedig a kommunista párt szövetségesének vallja magát. A jelentések, panaszok, tiltakozások és szemtanúk állításai szerint Budapestről és más városi gőcpontokról a kormány zsúfolt teherautói egész nap katonákat, rendőröket és polgárembereket szállítottak a különböző vidékekre. Az utasok zsebében ott volt a kék kártya, amely a viselőjét választás-

tókerületén kívüli szavazásra jogosítja. Egy embernél azonban nem egy ilyen kék kártya volt, hanem tíz, húsz, néha negyven. Szegedről a főispán tizenkét tiltakozó táviratot menesztett Rajk László kommunista párti belügyminiszterhez, választ azonban nem kapott. Ez az egész ország területén így ment. A botrányos család végül olyan nyilvánvalóvá lett – mondják a sajtójelentések –, amelyeket még a bizottságok kommunista tagjai sem tagadtak egyetlen esetben sem.”

A hivatalos lista szerint a Magyar Kommunista párt 22,3 százalékot kapott, a Demokrata Néppárt, a Barankovits párt 16,4 százalékot, a Független Kisgazdapárt 15,4 százalékot és a Szociáldemokrata Párt 14,9 százalékot. Most csak a leglényegesebbeket mondtam. Szerencsés Károly történész:

– Több százezer jogtalan kizárásra került sor a választások előtt, ezt pedig úgy hajtották végre, hogy feltérképezték a választópolgárokat, már-mint a kommunista párt aktivistáit, és akikről úgy gondolták, hogy nem a koalícióra, vagy nem a baloldalra szavaznak, jelentős számban kihagyták, vagy kifejezték a névjegyzékekből.

– Varga László országgyűlési képviselő, kereszténydemokrata politikus:

– Természetes, erről a lesújtó eseményről is kell beszélni, azonban az 1947. augusztus 31-i választásnak van más olyan kiemelkedő eseménye, amely nemcsak a magyar politikai életben, de abban az időben sem Közép-szem Kelet-Európában nem fordult elő, beleértve Ausztriát is. Ez pedig – véleményem szerint – a Demokrata Néppárt győzelme, amely a kereszténydemokrácia programjával nyolcszázhuszonhétezer leadott szavazatot kapott, és akkori megállapításunk szerint körülbelül százötvenezer választónkat megfosztották jogaitól, nem kaptak választójogot. Tehát körülbelül egymillió szavazattal a Demokrata Néppárt győztes volt, rendkívüli körülmények között, szovjet megszállás, egy kommunista diktatúra alatt közel egymillió ember hitet tett a kereszténydemokrácia mellett. Ez olyan kiemelkedő esemény, amelyről nemcsak emlékeznünk kell, hanem úgy érzem, még a jelenben is méríthetünk ebből.

– Ez a jelentős szám egyébként, a választópolgárok összességét tekintve, tíz százalék volt. Ezek közé tartoztak például a kitelepítettek.

– Kallós Lajos monoki plébános mondta elkeseredetten, hogy csak Monokon, Kossuth Lajos szülőfalujában az ezerkétszáz szavazónak több mint a felét megfosztották választójogától. Nem kétséges, hogy a Demokrata Néppárt szavazói voltak.

– Szerencsés úr! Az ön egyik írásában olvastam Dőr községről.

– Már a választások napján vagyunk akkor, és itt jön be a kékcédula, ami azt tette lehetővé, hogy aki nem tartózkodik lakóhelyén, az elmehetett a választási bizottsághoz, kérhetett egy névjegyzéki kivonatot és ennek

segítségével bárhol az országban szavazhatott. Ezzel nincs semmi probléma. A probléma ott kezdődött, hogy fölös, hamis kékcédulákat nyomtak, állami pénzen, állami nyomdában, állami klisék felhasználásával, körülbelül ötszázezret. S ebből, nem tudjuk pontosan mennyit, fel is használtak. Úgy, hogy egy ember tíz, tizenöt, esetleg húsz alkalommal is szavazott. Főképpen a kommunista párt, de néhol a Szociáldemokrata Párt színeiben is.

– Ebben a faluban például a következőképpen történt, szó szerinti az idézet: „Dőr községben fegyveresek rontottak a szavazóhelyiségbe, és kényszerítették a bizottság tagjait, hogy nyissák ki az urnát. Ennek megtörténte után eltávolították az urnából a szavazóborítékokat, és helyettük betették a magukkal hozott szavazóborítékokat. Ezután a bizottság elnökét megfenyegették, hogy ha el merészeli mondani a történetet valakinek, Szibériában ébred fel. Így már értem – jelentette ki a Parasztpárt bizottsági tagja –, hogyan kapott a Magyar Kommunista Párt Dörben négyszázhuszonhat szavazatot ötszázötvenegyből. Holott a dőriek legfeljebb húsz szavazatot jósoltak nekik.” Varga László.

– 1945-ben hétszázezer szavazata volt a kommunista pártnak, negyvenhétben már csökkent a támogatottsága és népszerűsége, tehát még kevesebb szavazatot kaptak volna. Információm szerint Farkas Mihálynak volt a találmánya ez a kékcédula, amelyet a kommunista párt vezetői közül sem fogadott el mindenki szívesen. De meg kellett nyerni a választást. Természetesen nem nyerhették meg törvényes, titkos szavazással. Vass Zoltán azt mondotta nekem, hogy több tízezer kommunista párttagot küldtek ki, akik valóban hét-nyolc-kilenc-tíz helyen szavaztak. Az autók és a kiküldöttek száma háromszázötvenezer körül lehetett. A parlamentben ezt szóvá is tettük annak idején. Nem is vonták kétségbe a kékcédulák használatát, a csalást, csupán a számok között volt vita. Többször felmerül a kérdés, hogy lehettünk olyan naivak, miben bízunk, amikor ott volt a szovjet hadsereg, a világ egyik legnagyobb hadserege, ott volt egy kommunista diktatúra? Mi abban bízunk, hogy negyvenhét februárjában aláírták a békeszerződést. Negyvenhét szeptemberben lépett életbe. Lehet, hogy reménykedésünk túlzott volt, de bízunk, hogy az aláíró nagyhatalmak közül az Egyesült Államok és Anglia végrehajtják a jaltai egyezmény azon részét, hogy a nép maga dönti el, hogy milyen kormányt vagy államformát választ, és hogy szabadon akar élni.

– Itt van a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, amely 1947-re már kifejezetten orosz irányítás alatt működik Magyarországon. Szerencsés Károly történész.

– Volt itt egy párt, a Szabadság Párt, amely parlamenti deklarációkban mondta ki, hogy Magyarországon megszűnt a szólásszabadság, megszűntek az alkotmányos jogok. Ez egy rendőrállam és itt nem lehet szabad vá-

lasztásokat tartani. Ezek alapján a párt bojkottálta a választásokat. Ez üzenet volt a nyugatnak, hogy itt nem lehet már szabadon politizálni. A kommunista párt politikája negyvenhét nyarán nyilvánvalóan az volt, hogy az ellenzékot megossa, a kisgazdapártot szétforgácsolja...

– *Hiszen már számtalan kisgazdapárti képviselőt kizártak korábban a Nemzetgyűlésből.*

– Minél több ellenzéki párt induljon a választásokon, ez volt a cél. Az akkori felmérések, közvélemény-kutatások azt mutatták, hogy az egész ellenzék tíz-tizenegy-tizenkét százaléknyi voksal tud bejutni a parlamentbe. Óriási tévedés volt és a kommunista párt is tévedett ebből a szempontból, holott nagyon pontos kimutatásaik voltak, láttam a levéltárban, kilencvennyolc-száz mandátumra számítottak. Száz lett belőle. Csakhogy arra számítottak, hogy a kisgazdapárt nem fog ekkora vereséget szenvedni.

– *A negyvenöt utáni következő választás Magyarországon csak 1949-ben lett volna. Hogyan lehetett elfogadtatni a pártokkal, hogy két évvel előre hozzák a választásokat?*

– Szerintem a történelmi indok az volt, amit a képviselő úr már említett, hogy aláírták a békeszerződést, és addig akarta lebonyolítani a kommunista párt a választást a különböző csalásokkal, visszaélésekkel, amíg Magyarországon tartózkodik a Vörös Hadsereg. Amíg Magyarországon működik a Szövetséges Ellenőrző Bizottság.

– *Varga Béla.*

– Szeptember 15-én lépett életbe a békeszerződés, de a jaltai egyezményt nem hajtották végre. Az egyezmény világosan kimondja és hittünk is benne, hogy minden ország szavazói választják meg, milyen rendszerben akarnak élni. És ezért döntő az 1947-es választás, mert ha odaszámítom az összes ellenzékot és a kisgazdákat, szociáldemokraták józanabb részét, akkor itt az ország nyolcvan százaléka a szabadság és a függetlenség mellett szavazott. Nagy Ferenc mondotta el nekem egy megrázó beszélgetésben, hogy ezt maga is úgy értelmezte, hogy a nép szabadon választott már negyvenötben is. Elment az amerikai követhoz, és mondta, hogy segítséget kér, mert ezzel a nyomással szemben a kisgazdapárt nem tudja megtartani arányát sem, nemhogy a befolyását a Nemzetgyűlésben. De azt a választ kapta, hogy menjen a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagjához. Ezt Nagy Ferenc már New York-ban mondta, Magyarországon nem mondta el.

– *A történet, Szerencsés Károly.*

– A kommunista párt ez idő alatt abszolút többséget kívánt szerezni a parlamentben a baloldali blokk számára, ezért csinálták az egészet. A kékcédulát is ezért vetették be, mert a felmérések szerint a baloldali blokk

negyvenhat-negyvenkilenc százaléknyi eredményt tudott volna produkálni a választásokon. Ha innen nézzük, akkor az a kékcédula szám, amit én valóságnak tartok, a kétszázézeres szám, pontosan azt bizonyítja, hogy át akarta lendíteni a kommunista párt ezt a negyvenhat-negyvenkilenc százalékot az abszolút többségbe, az ötvenegy százalékba. Ehhez a kétszázézer hamis szavazat elegendő volt, ez az összes szavazatok négy százaléka, a kommunista pártra leadott szavazatok – most így mondom – több mint tizenkilenc százaléka. Én a kétszázézeres számot egy pontos tervre alapítom, ami megvan a levéltárban. Ott pontosan le van írva, hogy hány ember, hány helyen fog szavazni hamis kékcédulával.

– *Túlságosan történelmietlen a gondolatom, amikor azt mondom, hogy a Független Kisgazdapárt már 1945-ben elveszítette ezt az 1947-es előrehozott választást, merthogy a kormányposztok, pozíciók felosztásakor a kommunistáknak adta a Belügyminisztériumot.*

– Ez konkrét ok természetesen, hogy az egész közigazgatás a Belügyminisztériummal, a rendőrséggel, a politikai osztállyal a kommunista párt kezében volt. Mással is elvesztette ezt a választást már negyvenötben, mégpedig azzal, hogy olyan politikát folytatott, amely kivárára játszott, és majd, ha a békeszerződés életbe lép, akkor kell érvényesíteni az ötvenhét százalékos abszolút többséget a parlamentben. Ez volt Nagy Ferencnek, a kisgazda centrumnak az álláspontja, és ez volt az, ami magában hordozta a vereség lehetőségét. Volt egy másik szárny is a kisgazda pártban, amely nem utólag, memoárokban és egyebekben, hanem már akkor fellépett e politika ellen. Én ezt nemzeti demokráciának nevezem, és vezetője éppen az a Sulyok Dezső, akit negyvenhat márciusában, a „szalámi” első szeleteként, eltávolítottak a kisgazda pártból.

– *Varga Béla, egykori nemzetgyűlési képviselő.*

– Nem vagyok védőügyvédjük, de az akkori helyzetet ismerve, ha a nagyhatalmaktól kifejezetten és kimondottan nem kap támogatást a miniszterelnök, akkor nincs más feladata, mint azonnal lemondani, vagy pedig megpróbálni a lehetetlent.

– *Nagy Ferenc az utóbbit választotta.*

– Igen, és vissza is akart jönni 1947-ben Svájcból. Elmondotta nekem, hogy azt mondták neki az amerikaiak, ekkora öngyilkosságot ne kövessen el. Azon a helyzeten, ami ott van Magyarországon, nem lehet segíteni.

– *Szerencsés Károly történet.*

– A választás nem zárult le 1947. augusztus 31-én, ez az érdekes benne, mert a keresztény alapon álló pártok továbbra is abszolút többséget tudtak magukénak a parlamentben. Ezt negyvenötben a kommunista párt nem

tudta elviselni, és ezért hozzáfogtak ahhoz, hogy a választások eredményeit utólag megváltoztassák. Ez azt jelenti, hogy a visszaélések összes száma, a leadott ötmillió szavazathoz képest, meghaladja a másfél milliót.

(Vasárnapi Újság, 1997. augusztus 31.)

Esztergomi kisdiaékok kiszolgáltatottsága

Fapuskák miatt börtönbe

– Emléktáblát avattak Esztergomban a volt Érseki Tanítóképző falán. Egykori diákok és pap-tanáraik idézték azt a bizonyos 1948-as esztendőt, amely az érseki város legsötétebb éve volt. Előrebocsátom, hogy mindazok a kegyetlenkedések, amelyekről a következő interjúban hallhatnak, nem egyedülállóak a fordulat évének történetében. Dr. Prinz József az esztergomi Érseki Tanítóképző tanulója volt 1948-ban. 1949-ben végzett. A megemlékezésre a felvidéki kollégák, osztálytársak üzenetét hozta, Kölcsey Ferenc szavaival: „Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, a saját nemzeti életét gyilkolja meg.”

Ma már szinte hihetetlen, hogy mi mindenben kellett keresztülmenni ahhoz, hogy végül a magyar nyelvű diplomát a kezébe vehesse.

– Külön történelem a Felvidék, amely negyvenötig Magyarországhoz tartozott. Én a tanítóképzőt Léván kezdtem, az ottani állami tanítóképzőben, amit a fronti helyzet félbeszakított. Tudni kell még azt is, hogy a kaszai kormányprogram értelmében sajnos ott négy éven keresztül semmilyen magyar oktatás nem volt. Ha folytatni akartam a tanulmányomat, csak az esztergomi lehetőségem volt, ami annyit jelentett, hogy illegálisan kellett öt évig átjárnom ide, Magyarországra, amíg a tanítóképzőt befejezhettem. Minden illegális utat, ami létezett, végigpróbáltam. Öt év alatt százötven-négyszer szöktem át a határon. Abban volt Ipolyon átkelés, vonaton átszökés, Ipolyság környékbeli száraz határon való átszökés, de volt benne többszörös dunai átúszás is.

– A Dunát úszta át Párkány és Esztergom között?

– Igen, pontosan így. Amikor nagyon nagy volt egyszer a víz és sürgősen haza kellett mennem, a volt tornatanárom, Mészáros Ferenc, iskolai versenyúszónakon félig bevitt a Dunára és onnan úsztam tovább.

– 1948. június 12-én az esztergomi Érseki Tanítóképzőben az utolsó tanítási nap volt. Itt tanult akkor Korencsi Ferenc is. Rendkívülivé vált aztán ez a június 12-e.

– Nem is rendkívülivé, hanem tragédiává. Az akkori hatalom célja az volt, hogy ezt a fényes központot, az érseki képzőt, meg kell szüntetni, és erre minden erőt bevetettek. Megmozgatták az akkori Belügyminisztériumot, a Rajk-féle társaságot. Provokáltak, nótaszóval fölvonultak a katonák az iskolánk előtt, s a diákok és a tanárok ellen azt hozták föl vádnak, hogy

a diákok leköpdösték a felvonuló katonákat és gyalázkodó hangot ütöttek meg velük szemben.

– Ön Szentgyörgymezőn lakott, Esztergom egyik részén, és június 14-én indult volna be az iskolába. Három rendőrrel lakott egy szobában.

– Az egyik rendőr azt mondta, ne menjek iskolába. Valószínű, már tudtak valamit. Magamban gondoltam, ugyan milyen bajom lehet, én elmentek az iskolába. Amikor bejöttem a Kanonok-soron, akkor már gondoltam, hogy valami baj lehet, mert ott már katonák álltak sorban. Mindenkit igazoltattak, csak azt engedték át, aki a tanítóképzőbe jött. S mikor megkezdődött az iskolai tanítás, berohantak a katonák és lefogták a diákságot. Levittek a díszterembe bennünket, külön ültették a tanárokat, külön a diákokat. Huszonhármónkat – tanárokat és kilenc gyereket – innen Esztergomból Pestre vittek, az Andrássy út 60-ba.

– Ön akkor húszéves volt, de a társai között, akiket elvittek, volt tizenötéves is.

– Igen.

– Itt a tanítóképző épületében óriási volt a felfordulás, bűnjeleket kerestek, aztán – állítólag – találtak is.

– Nem volt nehéz találni itt bűnjeleket, mert 1948-ban nem volt olyan túl távoli a háború. Ez az épület valamikor a kadétok iskolája volt. Fapuskákat találtak. Valamikor itt folyt a leveleoktatás a háború előtt, avval gyakoroltak a leventék. De avval nem lehetett lőni, csak ki volt esztergálva és azt hozták elő bűnjelként, hogy itt hat fegyver van.

– Mindezek a tárgyak végül is az előzményei annak, hogy önök kilencen és néhány tanár az Andrássy út 60-ban kötöttek ki.

– Leírhatatlan tragédia. Senki nem gondolta, hogy ebből komoly ügy lesz, mert tudtuk, semmit nem csináltunk. Nem gondoltunk arra, hogy börtönbe kerülünk, hogy elítélnek bennünket, évekre, hónapokra. Szörnyű tragédia volt ez, lelkiileg teljesen összetörték bennünket.

– Jónás Ferenc 1948-ban az Érseki Tanítóképző legfiatalabb tanára volt – huszonhét éves.

– A tantestületben volt egy nagyon kedves tanárom, dr. Biborka Ferenc, aki példaképem volt és később azután a szakmáját is választottam, pedagógia szakos tanár lettem.

– Akinek a neve az emléktáblán olvasható...

– És akit valamennyi találkozáson mindig nagy szeretettel idéznek. Szugesztív személyiség volt, végtelenül egyszerű és igen magasan kvalifikált. Történelem-matematika szakos is volt, úgyhogy a diákok között nagyon elismert tekintély volt.

– Azért a kort idéznünk kell egy kicsit. Nem véletlen, hogy 1948-ban az Érseki Tanítóképzőt szemelték ki céltáblának, hiszen az egyházi iskolák államosításának időszakában vagyunk.

– Már előtte voltak a városban erőszakoskodások, voltak összecsapások rendőrök és nyugodt polgárok között. Voltak attraktív provokációk is, mind a Széchenyi téren, mind a város egyéb területein.

– Németh Lajos öt év börtönbüntetést kapott, Szei Ferenc négy évet, és a sokat emlegetett dr. Biborka Ferenc két év három hónapot. Akivel Jónás tanár úr később, élete során, találkozott. Egyébként, közülük többen megjárták Recsket és más munkatáborokat.

– Amikor Biborka Ferenc letöltötte a börtönbüntetést, internálták a Tatabányai Cement- és Mészművekhez, ott kellett fizikai munkát végeznie. Azért, hogy közelebb kerüljek Biborka Feréhez, osztályfőnök lévén, az osztályommal kirándulást szerveztem azzal a hátsó szándékkal, hogy Biborkát megkeresem a cement- és mészműveknél. Tatabányán az Ötéves Terv Szállóba irányítottak. A gondnok végtelen kedves volt, mikor említettem Biborka kollégám nevét, azt mondta, bent van az üzemben. Egyszer csak kivágódott a gyár ajtószerej bejárata és megpillantottam szeretett tanáromat. Mindig megvolt a tartása, méltósága. Most azonban igencsak meglepődtem azon, hogy Biborka kollégám szemüvege vékony villanydróttal volt a fülére felkötve. A nadrágja alul dróttal volt összekötözve, eléggé elcsúszott öltözékűnek látszott. A tanár úr tartósan Tatabányán maradt, soká került haza.

– Mi történt az Andrássy út 60-ban? Ismét Korencsi Ferencet hallják?

– Az esztergomi rendőrkapitányságról kilencünket egy Vippon-kocsin – akkor még ez volt – vittek föl Pestre. Amikor beléptünk az épületbe, az első volt a rúgás, az ütés, a fal mellé állítás, és az orrunkat neki kellett tenni a falnak. Aki megfordult, megverték. Később az Andrássy út 60-ban a harmadik emeleti mélységbe vittek le bennünket. Hihetetlen csatorna-zúgások hallatszottak. Hogy hol vagyunk, fogalmunk sem volt.

– A kihallgatásokra jellemző, hogy önnek egyszer azt mondták, tessék hangosabban beszélni, válaszolni a kérdésre, majd amikor így tett, pofon lett a vége.

– Ez a csendőrpertu. Én tegezhetlek, a másik meg azt mondta, de te ne hogy visszategezz! Kérdezték tőlem, hogy hívnak? Az ember meg volt illetődve, mondtam a nevemet. Azt mondja erre a kérdező, nem tudsz hangosan beszélni, de már adtak is egy óriási pofont. Hangosabban mondtam, akkor meg kinyílt az ajtó, mi az, nem hagysz bennünket aludni? Bejött két legény és jól megpofozott, hogy mit kiabálok. Elképzzelhető, hogy milyen lelkiállapotban voltunk.

– Aztán végül ebből a pokolból csak kijöttek valahogy.
– A vád olyan súlyos volt, hogy az ember tisztában volt vele, ha aláírja a jegyzőkönyvet, halálbüntetés a vége. Azt állították, hogy a népköztársaság megdöntésére szervezkedtünk. A legenyhébb büntetés ebben a kategóriában az életfogytiglan volt.

– Önöket ezzel vádolták?!

– Igen, s ha ezt tényleg be tudják bizonyítani, és aláírjuk, akkor menthetetlenek vagyunk. Kilencünk közül azonban volt kettő, aki nem írta alá. Igaz, ők is nagyon sokat kaptak, de nem írták alá. Van, aki bírja az ütést, van, aki nem.

– Végül aztán felfüggesztett börtönbüntetés lett a dolog vége.

– Nem is ez volt a baj, a büntetés, hanem ami utána jött. A helyi rendőrség akkor alakult, tanácsolták, hogy jobb, ha eltűnök a városból, Esztergomból. Túl ismerős a nevem. Elmentem egy faluba. Héregen telepedtem le, illetve Tarjánba helyeztek, ott tanítottam, és később internáltak hat hónapra, ötvenhat után. Fegyveres megmozdulásban nem vettem részt, de egy fölvonuláson igen, egy csomó ember volt ott, zászlót vittünk magunkkal, semmi más. Mindegy, ez megtörtént. De visszatérve Esztergomra, 1948-ra. Akkor az volt a céljuk, és majdnem sikerült is, hogy szétverjék az összetartó erőt, főleg az érseki képzőt. A többi iskola is kiváló intézmény volt, de mivel ez egyházi iskola volt, és a per előtt Mindszenty úr meglátogatta az iskolát, ez is baj volt. Meg az is, hogy Mindszenty érsek úr már előre látta, ami később bekövetkezett.

– Ön nyolc oldalon leírta ezt a történetet. Nagyon kérem, az utolsó néhány mondatot olvassa fel!

– Nem tudom fölolvasni, nehéz megtenni a könnyek miatt.

– Jó, akkor megteszem én. Ezt írja Korencsi Ferenc: „Senkivel szemben nem érezek haragot. Bosszúra sohasem gondoltam. Sokat tűrő feleségemmel minden megpróbáltatást átvészteltünk. Örömet nyújtott és nyújt négy élő fiam és nyolc unokám. Arra kérem a Jóistent, sokat szenvedett hazámnak adjon teljes állampolgári békét és megnyugvást.”

(Vasárnapi Újság, 1994. május 8.)

Rend a lelke...

– Köszönettel kezdem ezt a beszélgetést. Köszönöm önöknek kedves testvérek és nővérek, hogy alig egy órája ülünk egymással szemben és mégis mindenki tisztán szívvel tárulkozott ki előttem, a teljesen idegen előtt. Van miről beszélgetnünk. Az elmúlt évtizedek kellőképpen megviselték önöket. Hogyha emlékezni akarunk, akkor először 1950. június 18-ára kell gondolnunk. Tudom, hogy ezzel az emlékezéssel sebeket is szakíthatunk föl, ezért elnézést kérek. De kezdjük a beszélgetésünket a Jézus Szíve körmenettel. Tehát az időpont 1950. június 18-a. Mária nővér:

– Soha még olyan sokan nem voltak a Jézus Szíve körmeneten, szerzetesek és szerzetesnők, mint ezen a bizonyos napon. Előtte jött egy hír, hogy a püspöki konferencia tárgyal az állammal, és vidékről is beszivárogtak a hírek, hogy elvitték a szerzetesházak lakóit különböző táborokba. Ezek eljutottak hozzánk is, úgy, hogy pillanatnyilag beszüntették a szerzetesek elvitelét.

– Milyen volt a hangulat ezen a körmeneten, egyáltalán mekkora tömeg vett részt? Lehetett-e érezni már akkor azt, hogy éjszaka valami történni fog?

– Nagyon sokan voltak, azt mondják, Budapest lakói észrevették, hogy amennyi ponyvás teherautó csak létezett Budapesten vagy környékén – sőt, állítólag vidékről is hívtak fel teherautókat –, azok gyülekeztek már a főváros határában. De mi erről nem vettünk tudomást, a hírt azonban megkaptuk, hogy felfüggesztették a szerzetesek elvitelét. Ezért is egy kicsit felszabadult lélekkel és nagyon lelkesen vett részt mindenki a körmeneten. Mind a hívek, mind a szerzetesek.

– Mégis, ez az éjszaka a bosszú éjszakájaként lett ismert. Akkor történt meg az apácarendek teljes szétzilálása. Orsolya testvér is szenvedő szemtanú volt.

– Azon az éjszakán a XIV. kerületben, a Thököly út, akkor még Stefánia út környéke teljes sötétségbe borult, az Ajtói Dürer sorig bezárólag. Hízen nemcsak a szociális testvéreket, hanem a környéken élő többi szerzetes közösséget is ponyvás teherautóra rakták. Éjfél körül jelentek meg az ÁVO-sok vagy a rendőrség, berugdalták az ajtókat, alig hagytak öt-tíz percet a készülésre, öltözködésre. Korábban – mint már mondtuk – híre járt annak, hogy ez be fog következni, de aztán az a hír is jött, hogy talán megalapodtak és nem következik be a nővérek Szibériába való elhurcolása. Mert a rémhírekben ez is szerepelt. Összeszedtük a kis holminkat. Nagyon kicsi csomaggal a ponyvás teherautóra rakták a nővéreket. Rakták? Tolták, húzták, az idősebbek különösen sokat szenvedtek. Azután körbevitték az or-

szágban ezekkel a teherautókkal a nővéreket, hogy még inkább abban a hi-edelemben legyenek, hogy Szibériába kerülnek.

– *Utaztatták őket?*

– Utaztatták az országban, és mint más rendektől tudjuk, Besnyőn kö-töttek ki, tehát Budapesttől maximum jó félóránnyira. A mi nővéreinket pe-dig Békéscsabára vitték. Más nővérekkel együtt kerültek oda.

– *Azt gondolták önök akkor, hogy Romániába kerülnek?*

– Úgy tűnt, hogy át is vitték a román határon őket, de hát ezt nem lehe-tett a teherautón észlelni, csak azt, hogy nagyon hosszú volt az út.

– *Mária nővérék – mert két Mária nővér van itt a társaságban –, Kalocsán él-tek abban az időben.*

– Akkor én Félégyházán voltam fiatal nővér. Hozzánk már nyolcadikán-ki-lencedikén hoztak vidékről nővéreket, más rendbelieket. Akkor már se-jtettük, hogy mi vár ránk. A főnöknő a fiatalokat ki is küldte aludni a város-ba. Aztán tizenkilencedikén jött a hír, hogy anyaházunkat Kalocsáról, mind a százhusz nővért ponyvás autóval elvitték valahova. Ekkor minket, fiata-lokat, hazaküldtek már. Nem merték vállalni az előjárók értünk a felelős-séget. De innen, Félégyházáról is el kellett menni a nővéreknek szeptember végén. El kellett hagyni a zárdát, egyedül és magányosan maradtak.

– *Milyen érzésekkel lehetett azt az éjszakát végigélni? Kiben mi munkált akkor, mi volt a szöben? Mi volt az agyban?*

– Bennem az volt, hogy tovább kell csinálni. És ha én maradtam itthon egyedül, mert nem vittek el, akkor most ezt tovább kell csinálni. Másnap már találkoztunk ketten, hárman, négyen, harmadik nap öten.

– *Volt persze olyan nővér is, aki nem maradhatott Magyarországon, akinek át kellett lépnie kényszerűségből az országhatárt. Például Éva nővér 1949-ben kény-szerült itthagyni Magyarországot.*

– Miután 1948-ban az iskoláinkat elvették, államosították, más kezekbe kerültek, a nővérközösség csak a klauzúrán belül tudott létezni. Ott is na-gyon sok zaklatással, nagyon sok nehézséggel, és rendi előjáróink úgy döntöttek, hogy – elsősorban a fiatalokat – külföldre próbálják kijuttatni. Mert ott még megvan a lehetősége annak, hogy szerzetesi hivatásunkat, a tanítás és nevelés területén, tovább folytassuk.

– *Őn Olaszországba került, és ha jól emlékszem, utána Franciaországba. Hu-szonhét évig nem jöhetett haza Magyarországra.*

– Mikor elhagytuk az országot, miután megkaptuk a kivándorló útleve-let, alá kellett írunk a nyilatkozatot, hogy soha többé nem települünk visz-sza Magyarországra. Évtizedeken keresztül a családtagokat sem engedték ki látogatóba hozzánk...

– *A családtagoknak szenvedniük kellett azért, mert a rokonságban valaki nővér maradt.*

– A családtagoknak különféle hátrányaik voltak. Nemcsak az én csalá-domban, hanem nővértársaim családjában is. Mi magunk évtizedekig kül-töldön éltünk, ahol nagy szeretettel fogadtak bennünket, de mégiscsak hontalanok voltunk. Ott megpróbáltuk a rendi eszményünket élni, megva-lósítani az ottani ifjúság szolgálatában, avval a fájdalmas érzéssel, hogy a magyar ifjúságnak is szüksége lenne ránk, de nem szabad hozzájuk men-nünk.

– *Huszonhét év után jött vissza ismét Magyarországra. Huszonhét év után ta-lálkozott édesanyjával.*

– Huszonhét év után, akkor is látogatóba jöttem, 1976-ban.

– *Milyen volt ez a találkozás?*

– Nagyon megindító. Hosszú évek után viszontlátni a megnövekedett családöt és azt a nyomorúságot is, amiben éltek. Másrészt nagy öröm is volt, hogy megint itthon lehettünk. Attól kezdve évente jöhettem haza a szabadságomat itt tölteni.

– *Nagyon sokuknak az életútja hasonlít egymásra inentől kezdve. Sok, több nyelven beszélő ember segéd munkásként folytatta tovább az életet. Mert volt egy le-hetőség, hogyha valaki a világi életben vállal feladatot, akkor dolgozhat tovább. Ugyanakkor Mindszenty bíboros úrnak volt egy – nem is tudom, hogy utasításnak lehet-e nevezni...*

– ...szigorú parancs volt ez, hogy nem vállalhatunk iskolai tanítást. Az első időben nem is vállalt senki. Így én is az iskolából egyenesen sekrestyés-nek, harangozónak mentem Albertfalvára.

– *Enikő nővér később technikus lett, vegyésztechnikus, mert hiszen kémia sza-kos tanár...*

– Lássan a végzettségemnek megfelelő pozícióba kerültem, és mint ku-tató vegyész dolgoztam nyugdíjamig, de mindig az alapfizetéssel. Ez az egy megkülönböztetés megvolt. Egyébként erkölcsileg a munkahelyemen semmiféle bántódás nem ért. Különösebb megaláztatásban nem volt ré-szem, néhány kellemetlen kérdést tettek fel, de rendkívül jóindulatú igaz-gatóim voltak.

– *Sőt én azt is tudom, hogy a kommunista párttitkárral is igencsak közeli kap-csolatba kerülhetett.*

– Igen. Kisunokája született, és akkor hozzám fordult bizalmasan, hogy miképpen lehetne megkeresztelni a kisunokáját, de úgy, hogy az ne kerül-jön nyilvánosságra.

– De amikor én a segédmunkásokról beszéltem, akkor Mária nővér, önre gondoltam elsősorban, hiszen önnek tényleg ez a sors jutott.

– Igen. Először a Kőbányai Gyógyszergyárban szerv tisztító segédmunkásként kezdtem, az organo-kémia üzemegekben. Néhány hónap után ezt a munkahelyet otthagyhattam, az osztályon belül átkerülhettem egy másik üzemrészbe, és utána a B-12 végterméket is csinálhattam, egészen az 1955. végi racionalizálásomig. Ez a racionalizálás tulajdonképpen engem hatszor már kerülgetett, de a főnököm soha nem engedte, hogy a kezembe jusson a felmondólevél. De hetedik alkalommal külföldön volt, és így kénytelenek voltak kikézbécsíteni számomra, akkor kikerültem a gyárból.

– A hitélettel mi történt 1950 után, mert az ember azt hinné, hogy ha valakit ponyvás kocsiira raknak, valakit Szibériával fenyegetnek, akkor menekül. Vagy legalábbis a régi társaknak próbál háttal fordítani. Hogy mentse a saját biztonságát – mondom én, civil ésszel.

– Nem ez történt, az összefogás, az egymás keresése még inkább fontossá vált, és ma úgy mondjuk már, hogy kiscsoportos életet kezdtünk élni. Nem múlt el a harmincnyolc év alatt olyan hét, hogy ne találkoztunk volna. Nem volt olyan hónap, hogy a lelki napot meg ne tartottuk volna. Nem volt olyan év, hogy a szabadságot ne együtt töltöttük volna.

– Hol? A padlásokon, a pincékben?

– Ma úgy mondanánk: falusi turizmus. Én azt mondom, hogy szalmapadlás. Hatalmas dunnák között, falusi házakban, de együtt lehetünk. Kimentünk a szabadba és ott foglalkoztunk a lelki ügyeinkkel. Próbáltuk megszerezni az irodalmat, követni a zsinat fejleményeit. Nálunk nem jelentek meg a zsinati dokumentumok kezdetben, közülük csak néhány. A többit megszerezve nyelvtudók lefordították, egymásnak adtuk körbe, kézbe. Az ifjúsággal is próbáltunk foglalkozni, mert a mi feladatunkhoz ez is hozzátartozott.

– És soha sem féltek? Akkor, amikor heten-nyolcan elmentek egy-egy erdőbe, séta ürügyén, nem gondoltak arra, hogy valakik leshetik ezt a közös együttléteket?

– Annyira biztosak voltunk, hogy lesik és hogy köztünk vannak, hogy volt olyan, amikor ráismertünk, ki a megbízott. Akkor még inkább kedveltük a népdalokat, még inkább világiasan viselkedtünk, hogy úgy mondjam. De mentünk mi temetőbe is, meg ültünk presszóban is, egész humorosan fel is dolgoztuk színdarab formájában. Szegény előljáró már majd leszédült a székről. Az előljárónknak még otthona sem volt, csak egy cselédszobában tudott meghúzódni, ahol a háziak nem engedték meg, hogy jöjjenek hozzá a testvérek. Tíz-tizenkét fiatalal összejöttünk egy albérletben, mert azt hittük, hogy a főbérlet elutazott, de a főbérlet hazajött, és amikor mentünk

el, ott állt az ebédlőben. Megszámolt bennünket egyenként, megszámlolta, hogy hányan mentek el, és utána elbocsátotta az albérletet, nem adott neki tovább helyet.

– Az egész ország félt a ponyvás kocsiktól, mert nemcsak a nővéreket vitték az ország különféle részére. A ponyvás kocsik vitték a magyar parasztiembert Hortobágyra, vitték a másikat Recskre. Ezen útték el a svábot Németországba. Tehát rettegés volt ebben az országban, szinte minden pillanatban.

– És annak ellenére, hogy mindenki félt, mi a hivatásunkat akartuk betölteni. Nem volt olyan nővér, hogy ne legyen a munkája mellett legalább egy hittanórája. De volt olyan is, akinek harminc-negyven hittanórája volt.

– Hogy lehetett hittant tanítani akkor, amikor 1948-ban az iskolák államosítása után ezt tiltották?

– Lakásokon jöttünk össze. Voltak azért olyan bátor magyar családok, akik mindezen nyomás, félelmek ellenére hajlandók voltak arra, hogy a kislányukhoz vagy a kislányukhoz még két-három társ jöjjön hetenként és a hitoktatás is odamenjen.

– Fondorlatos dolgok történtek önökkel, mint nagyon sok emberrel ebben az országban. Szeretném, hogyha Enikő nővér elmesélné, miképpen is történt az ön beszerzése, vagy legalábbis a kísérlet arra, hogy beszervezzék?

– Nem az én személyem körül kezdődött ez. A rendi előljáróink Svájc-ból jöttek, hatvanhárom végén vagy hatvannégy elején. Pár napig nővérekkel beszélgettek, találkoztak, míg aztán az egyik alkalommal, amikor Nógrádverőcére mentek a szociális otthonba, hogy az öreg nővérekkel is elbeszélgessenek, lecsapott rájuk az ÁVO. Berakta őket a kocsiba és vitték Ferihegyre, a tranzitszállóban másfél-két napig tartották őket.

– Elvették az útleveleket.

– Elvették, azután visszaadták, amikor gépre tették őket, úgyhogy útlevelel mentek vissza. A generál főnöknő titkárnője sajnos annyira megsínylette – hiszen ők szabad népek, ők nem voltak hozzászokva ahhoz Svájcban, hogy a rendőrök megszállják őket –, hogy maradandóan gyenge idegzetű maradt. Betegállományba is ment utána. Él még a mai napig is, de borzadva gondol vissza arra, hogyan is élte át ezt a két napot. Mi azon a napon, amikor elvitték őket, nem tudtunk róla. De két-három nap múlva jött a rendőri értesítés, behívtak egymás után mindannyiunkat, elsősorban természetesen a főnöknőt. Őt is megviselte ez a vegzatúra, egy-két éven belül bele is halt ebbe, idegileg készült ki teljesen. Mi, akik fiatalabbak voltunk akkor még, kevésbé készültünk ki. De ez a berángatás elég sokáig tartott, majdnem egy évig.

– Önnek ajánlatot tettek.

– Természetesen tettek, még a főnöknő az életében. Azt akarták, hogy értesítsem őket mindenről, ami a renden belül történik. És ha aláírom, hogy mire szervezkedünk és új rendet akarunk alapítani, vagy újraalakulni, egyszerűen elteszik a jegyzőkönyvet levéltárba, semmiféle következménye nem lesz. Ha én ezt megígérem és rendszeresen értesítgetem őket, akkor nem lesz semmi baja a főnöknőnek. Különben pedig börtönbe viszik, aztán ki tudja, hogy mi lesz – mondták.

– *A világi életből ez is ismerős persze. Hiszen akkor nagyon sok embernek mondták, ha nem vallasz, vagy nem működsz velünk együtt, behozzuk a feleséged, a gyereked, aztán megkínózzuk itt előtted.*

– Én erre azt válaszoltam, hogy legfeljebb vértanú lesz a főnöknő, de olyat nem írhatok alá és nem ígérhetek meg, amit nem tudok teljesíteni.

– *1950-ben körülbelül kilencezer nővér volt Magyarországon, 1990-re hányan maradtak?*

– Körülbelül háromezren, de több mint a fele nyolcvan éven fölül van. A fiatalabb generáció szinte alig létezik közöttünk, hiszen az utóbbi években tilos volt a felvétel. Azok a rendek, amelyek fiatalabbakat fölvettek, illegális módon tették. Hála Istennek, hogy még itt vannak ezek a nővérek, de igen nagy szükségünk volna fiatalokra. Reményt adó, hogy rendjeink iránt érdeklődő fiatalok most már nagy számban vannak Magyarországon.

(Kossuth Rádió, 1990.)

Széchenyiként kitelepítve

– *Széchenyi István szeptember végi születésnapja is sarkallt, hogy a nagy család nyomába eredjek. A legnagyobb magyar egyik leszármazottja műfőditőként él Budapesten, a Toldi Ferenc Gimnáziumban dolgozik. De a történelmi név viselőjével nem mindig bánt kesztyűs kézzel a történelem.*

Amikor beléptem Széchenyi Kinga budai lakásába, rögtön Széchenyi- emlékek után kutattam a szobában.

– A nagyapám testvérének, Széchenyi Miklós püspöknek a bronz mellszobra van a szobánkban. Győri és nagyvárad püspök volt Széchenyi Miklós, egy ideig a bécsi Pázmáneumban is működött.

– *Beszélgjünk a családfájáról. A Széchenyiek melyik ágához tartozik ön?*

– Széchenyi Ferencnek, a Nemzeti Múzeum megalapítójának három fia volt: Pál, Lajos és István. Az én családom Pál ágából származik. Ez ma a legnépesebb ága a Széchenyi családnak.

– *Ez persze nem jelenti azt, hogy Széchenyi István szellemisége nem uralja az önök családját.*

– Minden Széchenyire nagy hatással van, hogy ebbe a családba született. Mindenféle szempontból vállalni kellett, hogy Széchenyi családjába születhetett, és egy ilyen nagy embert adott Magyarországnak ez a család. Vállalni persze kétszeresen is nehéz volt, mert az ilyen családok az elmúlt ötven évben nagyon sok viszontagságon mentek keresztül. Ha valamit egyáltalán csinálhattunk is, duplán kellett bizonyítani.

– *Azt, hogy nehéz volt Széchenyinek lenni Magyarországon az elmúlt évtizedekben, talán az is bizonyítja, hogy ezzel a névvel százhatvanan élnek. De talán tizenhatan, ha itthon vannak.*

– A családból nagyon sokan elmentek a háború végén, negyvenötben és az azt követő időszakban. Még ötvenhatban is nagyon sokan távoztak Magyarországról.

– *És hogyhogy önök itthon maradtak?*

– Ezt édesanyám gondolta alaposan át, és úgy érezte, azután én is a testvéremmel együtt, hogy itt kell maradnunk, és meg kell próbálni – amennyire lehet – itt leélni az életünket. És, amennyire lehet, használni Magyarországnak.

– *Annyit tudok önökről, hogy – pontosan a nevük miatt – vesszőfutás volt az életük az ötvenes években. A kitelepítettek sorsa jutott a családnak.*